

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ

**Επαγγελματική Κατάρτιση και Δομές των Αγορών Εργασίας.
Η Περίπτωση της Θεσσαλίας.**

**Διδακτορική διατριβή. Τμήμα Αστικής και Περιφερειακής
Ανάπτυξης, Πάντειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα 1997. Επιβλέπων
Α. Δεδουσόπουλος, Αν. Καθηγητής**

ΑΓΓΕΛΟΣ Ι. ΕΥΣΤΡΑΤΟΓΛΟΥ

Το ζήτημα της επαγγελματικής κατάρτισης, στις σύγχρονες κοινωνίες, αποκτά μια διαρκώς αυξανόμενη σημασία, καθώς, κάτω από συγκεκριμένες συνθήκες, η κατάρτιση θεωρείται ένας από τους βασικούς μηχανισμούς αντιμετώπισης του ζητήματος της ανεργίας. Η διατριβή αναφέρεται στο ζήτημα της προσέγγισης των αναγκών επαγγελματικής κατάρτισης και τις συνδέει με τις δομές της αγοράς εργασίας. Η αλληλεπίδραση αναγκών κατάρτισης και δομών αγοράς εργασίας καθίσταται κυρίαρχο ζήτημα στην διατριβή, καθώς υποστηρίζεται ότι οι δομές των αγορών εργασίας επηρεάζουν τις ανάγκες κατάρτισης, αλλά και τα συστήματα κατάρτισης επιδρούν και συμβάλλουν στη διαμόρφωση των δομών των αγορών εργασίας.

Στην περίπτωση της Θεσσαλίας, οι δομές της αγοράς εργασίας προσεγ-

γίζονται μέσα από την ανάλυση των επαγγελματικών δομών της απασχόλησης. Η ενασχόληση με τις τελευταίες επιτρέπει, όπως υποστηρίζουν πολλοί ερευνητές, την αποσαφήνιση με πιο αποτελεσματικό τρόπο κοινωνικών διαφοροποιήσεων, που εμφανίζονται στις αγορές εργασίας. Ταυτοχρόνως, οι επαγγελματικές δομές θεωρείται ότι συνδέονται με αμεσότερο τρόπο με τα ζητήματα της επαγγελματικής κατάρτισης. Βεβαίως, ο συσχετισμός των επαγγελματικών δομών της απασχόλησης με την επαγγελματική κατάρτιση παραπέμπει αναγκαστικά στις εργασιακές δεξιότητες. Η ανάλυση όμως που προσεγγίζει το ζήτημα του καθορισμού των απαιτούμενων δεξιοτήτων δια μέσου των επαγγέλμάτων, είναι ταυτοχρόνως προσεγγιστική, αλλά και ορθή. Το γεγονός ότι η σχετική ανάλυση είναι προσεγγιστική οδηγεί στην διαπίστωση ότι ενδέχεται να είναι παραπλανητική, στο βαθμό που αυτό, που αναζητείται, δεν είναι αυτό καθ' αυτό το επάγγελμα, αλλά οι εργασιακές δεξιότητες, οι οποίες προσεγγίζονται μέχρι ενός σημείου από τα επαγγέλματα. Είναι ταυτοχρόνως όμως ορθή, ιδωμένη από οπτική της επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης, καθώς η τελευταία μπορεί να παράσχει μόνο τις βασικές και γενικές εκείνες γνώσεις, που συνθέτουν την έννοια του επαγγέλματος.

Η διατριβή χωρίζεται σε δύο βασικά μέρη. Στο πρώτο, βασικός στόχος είναι ο προσδιορισμός των δομών της αγοράς εργασίας της Θεσσαλίας, στο δε δεύτερο, η προσέγγιση των αναγκών κατάρτισης της Θεσσαλίας στα πλαίσια αυτών των δομών.

Στην εισαγωγή της διατριβής τίθεται σε θεωρητικό επίπεδο το ζήτημα των σχέσεων των επαγγέλμάτων, των δεξιοτήτων και της επαγγελματικής κατάρτισης. Επιχειρείται η εννοιολογική τους προσέγγιση και η κριτική παρουσίαση μιας σειράς ζητημάτων, που διαμορφώνουν τις υφιστάμενες μεταξύ τους σχέσεις και αλληλεπιδράσεις.

Ακολούθως, στο πρώτο κεφάλαιο της διατριβής, παρουσιάζονται οι βασικές κοινωνικο-οικονομικές εξελίξεις της Θεσσαλίας, στο χρονικό διάστημα 1983-1991. Ο πληθυσμός, το ακαθάριστο εθνικό προϊόν, ο αριθμός και το μέγεθος των παραγωγικών μονάδων, καθώς και η κλαδική διάρθρωση της απασχόλησης διαμορφώνουν το ευρύ εκείνο κοινωνικο-οικονομικό πλαίσιο, που κρίνεται απαραίτητο, προκειμένου οι εξελίξεις της αγοράς εργασίας της Θεσσαλίας να αναλυθούν και διερευνηθούν περισσότερο αποτελεσματικά.

Στο δεύτερο κεφάλαιο, επιχειρείται η ανάλυση μιας σειράς διαδικασιών, που σχετίζονται με την είσοδο και την ένταξη των ατόμων στην αγορά εργασίας και στη δομή της απασχόλησης. Οι διαδικασίες αυτές σχετίζονται με τις ροές εισόδου στην αγορά εργασίας και φωτίζουν ένα μέρος των λειτουργιών της. Αποκτούν δε τη θεωρητική και εμπειρική τους ισχύ από δύο

σημαντικές εξελίξεις. Η πρώτη συνδέεται με τις ολοένα αυξανόμενες δυσχέρειες πρόσβασης των νέων ατόμων στην αγορά εργασίας και η δεύτερη, με το γεγονός ότι ένα διαρκώς αυξανόμενο τμήμα του εργατικού δυναμικού υποχρεώνεται να εγκαταλείπει την απασχόληση, για διάφορα χρονικά διαστήματα, και κατά συνέπεια να επιδιώκει την επανένταξή του σ' αυτήν. Με άλλα λόγια, οι διαδικασίες εισόδου και ένταξης των ατόμων στην αγορά εργασίας συνιστούν ένα κυρίαρχο ζήτημα στην ατζέντα των θεμάτων της αγοράς εργασίας, που η σημασία του δεν περιορίζεται στους νεοεισερχόμενους, αλλά επεκτείνεται σ' ένα συνεχώς διευρυνόμενο τμήμα του εργατικού δυναμικού. Η ανάλυση των ροών εισόδου στην απασχόληση λαμβάνει χώρα σε δύο διαφορετικές χρονικές περιόδους (η πρώτη το 1983 και η δεύτερη το 1991), επιτρέποντας τη διερεύνηση του δυναμικού χαρακτήρα των σχετικών εξελίξεων, αλλά και των μεταβολών των συνθηκών, μέσα στις οποίες οι ροές αυτές διαμορφώνονται. Η σχετική ανάλυση επικεντρώνεται στη διερεύνηση αφ' ενός μεν των κοινωνικών θεσμών και καταστάσεων, από τις οποίες προέρχονται αυτοί, που διαμορφώνουν τις ροές προς την απασχόληση, αφ' ετέρου δε των θεσμών υποδοχής (επαγγελματίων). Διαπιστώνεται ότι η διάρθρωση των επαγγελματίων συνιστά παράγοντα, που επιδρά τόσο στις ποσοτικές διαστάσεις των ροών εισόδου στην απασχόληση (μέγεθος των ροών), όσο και στις ποιοτικές τους (φύλο, ηλικία, εκπαιδευτικό επίπεδο, απαιτούμενες δεξιότητες).

Στο τρίτο κεφάλαιο, επιχειρείται ο προσδιορισμός των δομών της αγοράς εργασίας της Θεσσαλίας. Στο κεφάλαιο παρουσιάζεται μια σύντομη επισκόπηση των μεθόδων προσέγγισης των δομών των αγορών εργασίας, μεθόδων, που συνδέονται με τις θεωρίες των κατατιμημένων αγορών εργασίας. Το πρόβλημα, που αντιμετωπίζει ο ερευνητής, ο οποίος επιχειρεί να προσδιορίσει τις δομές της αγοράς εργασίας, όπως αυτές προσεγγίζονται από τις θεωρίες των κατατιμημένων αγορών εργασίας, συνίσταται στην επιλογή των επαγγελματίων (ή κλάδων ή επιχειρήσεων), που θα ενταχθούν στα διάφορα τμήματα της αγοράς εργασίας. Η προσπάθεια αποφυγής αυθαίρετων επιλογών οδηγεί συνήθως στη διαμόρφωση κριτηρίων, με βάση τα οποία επιχειρείται ο προσδιορισμός ομάδων επαγγελματίων, που εμφανίζουν όσο το δυνατόν περισσότερο κοινά χαρακτηριστικά, και εν συνεχεία η ένταξή τους σε συγκεκριμένα τμήματα. Η ανάπτυξη πολλαπλών κριτηρίων και η σύνθεση των αποτελεσμάτων της χρήσης τους, παρέχει πιο ικανοποιητικά αποτελέσματα, καθώς περιορίζει, σε μεγάλο βαθμό, τις αυθαίρετες επιλογές. Στην περίπτωση της Θεσσαλίας, οι δομές της αγοράς εργασίας προσεγγίζονται μέσα από τη δημιουργία και την χρησιμοποίηση τεσσάρων κριτηρίων (ροές εισόδου στην απασχόληση, κινητικότητα της εργασίας στους κλάδους, μονιμότητα των εργασιών και ύψος ανεργίας), κα-

θένα από τα οποία συνδέεται με τις δομές της αγοράς εργασίας μ' ένα συγκεκριμένο τρόπο.

Η χρήση όμως αυτών των κριτηρίων, όπως συμβαίνει στις περισσότερες περιπτώσεις στις κοινωνικές επιστήμες, δεν εξασφαλίζει αποτελέσματα, που μπορεί να γίνουν αποδεκτά μ' ένα απόλυτο κι αναμφισβήτητο τρόπο. Η χρησιμοποίηση διαφορετικών κριτηρίων ή διαφορετικής μεθόδου ενδέχεται να οδηγεί σε διαφορετικά αποτελέσματα, καταδεικνύοντας την πολυπλοκότητα των καταστάσεων στις αγορές εργασίας, αλλά και τη μερικότητα των σχετικών εγχειρημάτων. Τούτο βέβαια συνιστά ένα από τα σοβαρότερα προβλήματα, που σχετίζεται όχι αποκλειστικά με τις θεωρίες των κατατιμμένων αγορών εργασίας αλλά με το σύνολο σχεδόν των κοινωνικών θεωριών.

Στην περίπτωση της Θεσσαλίας η χρήση των κριτηρίων αυτών οδηγεί στη δημιουργία πέντε ξεχωριστών ομάδων επαγγελματιών, οι οποίες στο τέταρτο κεφάλαιο, μέσα από την ανάλυση των ατομικών χαρακτηριστικών των απασχολούμενων, ελέγχονται, προκειμένου να διαπιστωθεί κατά πόσο συνθέτουν διακριτές ομάδες επαγγελματιών, που μπορεί να εκληφθούν ως τμήματα της αγοράς εργασίας. Και μολονότι η σχετική διαδικασία υπόκειται σε περιορισμούς, καθώς ο έλεγχος αυτός επιτρέπει τον εντοπισμό μέρους μόνο των υφισταμένων (ή όχι) διαφοροποιήσεων, τα αποτελέσματά του θεωρούνται ικανοποιητικά, καθώς εμφανίζεται ανάμεσα στις ομάδες αυτές μία σειρά από διαφοροποιήσεις, που καθίστανται ικανές να επιβελιώσουν την ύπαρξη των τμημάτων. Συνεπώς, οι δομές της αγοράς εργασίας μπορεί να θεωρηθεί ότι έχουν προσεγγισθεί μ' ένα ικανοποιητικό τρόπο.

Στο δεύτερο μέρος της διατριβής, επιχειρείται η προσέγγιση των αναγκών κατάρτισης της Θεσσαλίας. Είναι ευρέως αποδεκτό, ότι η προσέγγιση των αναγκών κατάρτισης συνιστά έργο περίπλοκο και δυσχερές. Οι δυσχέρειες συνδέονται αφ' ενός μεν με την αποσαφήνιση του ρόλου της επαγγελματικής κατάρτισης στις σύγχρονες αγορές εργασίας, αφ' ετέρου δε με τις συγκεκριμένες μεθόδους προσέγγισης των αναγκών. Η επαγγελματική κατάρτιση έχει ως βασικό στόχο να εξασφαλίζει σε ομάδες του εργατικού δυναμικού εκείνες τις δεξιότητες, που είτε θα διευκολύνουν την πρόσβαση των ανέργων στην απασχόληση είτε θα συμβάλουν στην διατήρηση ομάδων εργαζομένων στην απασχόληση. Στο βαθμό, που ο ρόλος της επαγγελματικής κατάρτισης έχει αποσαφηνισθεί, το ζήτημα, που προκύπτει, αφορά στο ποιες είναι αυτές οι δεξιότητες, πως προσδιορίζονται και ποιες κατηγορίες ατόμων χρειάζεται να τις αποκτήσουν. Η διατριβή ασπάζομενη την άποψη ότι η επαγγελματική κατάρτιση δεν συνιστά πανάκεια, δεν μπορεί από μόνη της να συμβάλει αποφασιστικά στην αντιμετώπιση του ζητήματος της

ανεργίας (άλλωστε κανένα μέτρο από τα υφιστάμενα στο οπλοστάσιο των πολιτικών απασχόλησης δεν θα μπορούσε να επιτελέσει το σχετικό έργο, χωρίς τη σημαντική διαφοροποίηση του μακρο-οικονομικού περιβάλλοντος), περιορίζεται στο να καταστήσει την παρέμβασή της περισσότερο αποτελεσματική, εντοπίζοντας εκείνες τις κατηγορίες επαγγελματιών, που, σε γενικές γραμμές, έχουν μεγαλύτερη ανάγκη επαγγελματικής κατάρτισης.

Η διατριβή επιτυγχάνει τον στόχο αυτό μέσα από τη σύνδεση των αιτίων των μεταβολών της επαγγελματικής απασχόλησης, που προσδιορίζονται με τη βοήθεια της μεθόδου των Wilson και Bosworth (1987), με τις ανάγκες επαγγελματικής κατάρτισης (κεφάλαια πέντε και έξι). Η εφαρμογή της σχετικής μεθόδου, επιτρέπει στον αναλυτή τη διάκριση των αιτίων των μεταβολών της επαγγελματικής απασχόλησης, σ' αυτά, που σχετίζονται με τις μεταβολές της τεχνολογίας και της οργάνωσης της παραγωγικής διαδικασίας, και σ' εκείνα, που σχετίζονται με τις μεταβολές στα πρότυπα της ζήτησης. Και καθώς είναι αποδεκτό ότι οι γρήγορες τεχνολογικές μεταβολές και οι οργανωτικές αναδιαρθρώσεις της παραγωγής συνιστούν προσδιοριστικό παράγοντα της αναγκαιότητας των συστημάτων επαγγελματικής κατάρτισης, ο προσδιορισμός των επαγγελμάτων εκείνων, τα οποία εμφανίζουν έντονες τάσεις αναδιάρθρωσης τεχνολογικού και οργανωτικού χαρακτήρα, συνιστά ένα βήμα στην προσέγγιση των αναγκών επαγγελματικής κατάρτισης. Ένα βήμα, που συνδέει με αμεσότερο τρόπο τις εξελίξεις στην αγορά εργασίας με τις ανάγκες επαγγελματικής κατάρτισης.

Η σύνδεση των εξελίξεων στις αγορές εργασίας με τις ανάγκες επαγγελματικής κατάρτισης ολοκληρώνεται μ' ένα συμπληρωματικό έλεγχο, ο οποίος συνιστά μία διαφορετική εφαρμογή (και αξιοποίηση) της μεθόδου των Wilson και Bosworth (1987), στην οποία επιχειρείται η σύνδεση των αιτίων των μεταβολών της επαγγελματικής απασχόλησης, με την διάκριση της ανεργίας ανάμεσα σε διαρθρωτική και ανεργία ελλειπούς ζήτησης. Το σχετικό εγχείρημα στηρίζεται στην υπόθεση ότι η αναγκαιότητα της επαγγελματικής κατάρτισης είναι διαφορετική στις κατηγορίες εκείνες των επαγγελματιών, όπου η ανεργία οφείλεται σε διαρθρωτικά χαρακτηριστικά (διαρθρωτική ανεργία), σε σχέση με εκείνες τις επαγγελματικές κατηγορίες, στις οποίες η ανεργία οφείλεται στην ελλειπή ζήτηση (κυκλική ανεργία ή ανεργία ελλειπούς ζήτησης). Και στην περίπτωση αυτή το έργο της διάκρισης των δύο αυτών μορφών της ανεργίας δεν είναι ευχερές. Και τούτο γιατί τα αίτια, που προκαλούν την ανεργία, δεν λειτουργούν (δεν δρουν) μεμονωμένα, ώστε να παράγουν αποτελέσματα, που μπορούν να προσδιορισθούν με απόλυτο τρόπο. Η επικράτηση διαρθρωτικών χαρακτηριστικών, που συνδέονται με τη διαρθρωτική ανεργία, ενδέχεται ταυτοχρόνως να προκαλούν ελλειπή ζήτηση, ενώ παράλληλα, η ελλειπής ζήτηση, που

συνδέεται με την κυκλική ανεργία, ενδέχεται να οδηγεί σε αναδιαρθρώσεις της επαγγελματικής απασχόλησης. Έτσι, η ανάλυση είναι σε θέση να προσδιορίσει ποιο είναι το βασικό αίτιο της ανεργίας, ή με άλλα λόγια, ποιο είναι το αίτιο, που προκαλεί το μεγαλύτερο μέρος της ανεργίας σε μία επαγγελματική κατηγορία.

Ταυτοχρόνως, η εφαρμογή της μεθόδου επιτρέπει τη διαπίστωση των διαφορετικών αναγκών επαγγελματικής κατάρτισης ανάμεσα στα τμήματα της αγοράς εργασίας της Θεσσαλίας. Διαπιστώνεται, ότι οι επαγγελματικές κατηγορίες, που απαρτίζουν τα διάφορα τμήματα της αγοράς εργασίας, επηρεάζονται με διαφορετικό τρόπο από τις μεταβολές της τεχνολογίας και της οργάνωσης της παραγωγής καθώς και από τις μεταβολές στα πρότυπα της ζήτησης. Ταυτοχρόνως μια επί πλέον διαφοροποίηση (των επαγγελματικών κατηγοριών, που διαμορφώνουν τα τμήματα της αγοράς εργασίας) σχετίζεται με τους θεσμούς και τις διαδικασίες απόκτησης των δεξιοτήτων τους.

Βεβαίως, θα πρέπει να επισημανθούν μία σειρά από προβλήματα, που αφορούν τόσο στην φύση και στο χαρακτήρα της συγκεκριμένης μεθόδου, όσο και στα στατιστικά δεδομένα, που χρησιμοποιούνται. Αναφορικά με τα πρώτα, η φύση της μεθόδου (shift share analysis) δεν εξασφαλίζει με απόλυτο και ξεκάθαρο τρόπο σχέσεις αιτίου αιτιατού, οδηγώντας σε διαπιστώσεις, που θα πρέπει να γίνονται αποδεκτές με επιφυλάξεις. Αναφορικά με τα δεύτερα, τα στοιχεία της Έρευνας Εργατικού Δυναμικού, που χρησιμοποιούνται στο σύνολο σχεδόν της διατριβής, ενώ παρέχουν στον αναλυτή ένα πλούτο πληροφοριών, απαραίτητων στη διερεύνηση των εξελίξεων στην αγορά εργασίας, υπόκεινται σε περιορισμούς, σχετιζόμενους με την παρουσία του δειγματοληπτικού σφάλματος, το οποίο, ως γνωστόν, αυξάνει όσο το μέγεθος των αναλυόμενων κατηγοριών μειώνεται.

Τέλος, η ανάλυση των θεσμών και των πολιτικών επαγγελματικής κατάρτισης, που εφαρμόστηκαν στη Θεσσαλία, στο υπό ανάλυση χρονικό διάστημα (κεφάλαιο επτά), οδηγεί σε διαπιστώσεις περί υπάρξεως ενός δυαδικού συστήματος επαγγελματικής κατάρτισης. Το ένα σκέλος του συνδέεται, σχεδόν αποκλειστικά, με τις ανάγκες του πρωτεύοντος τμήματος της αγοράς εργασίας, που αποτελείται από επιστημονικά και ανώτερα κυρίως επαγγέλματα και χρησιμοποιεί συγκεκριμένες μεθόδους παροχής των δεξιοτήτων. Θεσμικά καλύπτεται από τη λειτουργία του ΕΛΚΕΠΑ και αναδεικνύει τη σημασία της διδασκαλίας μέσα στη σχολική αίθουσα (μαθήματα, διαλέξεις). Το δεύτερο σκέλος συνδέεται με τα κατώτερα τμήματα της αγοράς εργασίας, που στην πλειονότητα τους αποτελούνται από τεχνικά και χειρωνακικά επαγγέλματα. Θεσμικά καλύπτεται από τις δραστηριότητες του ΟΑΕΔ, χρησιμοποιεί τις μεθόδους της μαθητείας και της ενδοεπι-

χειρησιακής κατάρτισης και αναδεικνύει την σημασία της κατάρτισης πάνω στη δουλειά.

Η δυαδικότητα αυτή φαίνεται να είναι προσαρμοσμένη, κατά κάποιο τρόπο, στις κατατιμημένες δομές της αγοράς εργασίας, χωρίς όμως να ανταποκρίνεται αποτελεσματικά, όπως αποδεικνύεται, από μια κατ' αρχήν αξιολόγηση της δράσης του, στις απαιτούμενες ανάγκες. Τούτο καταδεικνύεται κυρίως, μέσα από την αξιολόγηση των ποιοτικών χαρακτηριστικών του συστήματος αυτού, που τείνει να αναπαράγει τις υφιστάμενες δομές, αντί να συμβάλει στο ξεπέρασμά τους και στη δημιουργία προοπτικών εξασφάλισης απασχόλησης σε διάφορες κατηγορίες του πληθυσμού και του εργατικού δυναμικού.

Αγροτικός χώρος και κατοικία στον Πόντο από τον 19ο αιώνα έως τις αρχές του 20ού: ορεινοί οικισμοί στις περιοχές Αργυρούπολης και Τραπεζούντας.

Διδακτορική διατριβή. Τμήμα Αρχιτεκτόνων ΑΠΘ, Ιούνιος 1997. Επιβλέπων Ε. Δημητριάδης, Αν. Καθηγητής

ΕΛΕΝΗ Γ. ΓΑΒΡΑ

1. Προσδιορισμός του Αντικειμένου και Προϋποθέσεις της Έρευνας

Το θεματικό πεδίο αυτής της έρευνας ορίζεται ως ο αγροτικός χώρος και η κατοικία στον Πόντο, με έμφαση στις ορεινές περιοχές των περιφερειών Αργυρούπολης και Τραπεζούντας στην περίοδο του 19ου αιώνα και των αρχών του 20ού.

Η χρονική αφετηρία στο παρελθόν για τους οικισμούς που μελετούμε είναι διαφορετική κατά περιοχή και όχι πάντα σαφώς προσδιορισμένη.

Η εικόνα του τόπου, για τον συγκεκριμένο γεωγραφικό χώρο, διαμορφώνεται με τη μορφή που εμείς σήμερα διερευνούμε, σταδιακά και με αργές διαδικασίες εξέλιξης, στο χρονικό διάστημα από τον 15ο έως τις αρχές του 19ου αιώνα. Σ' αυτή την περίοδο και για τον συγκεκριμένο χώρο, υπήρχαν αυξημένες επιρροές πληθυσμιακής συγκέντρωσης.

Η σταδιακή εγκατάλειψη του χώρου έρευνας στη δεύτερη δεκαετία του 20ού αιώνα, εγκατάλειψη η οποία ολοκληρώνεται με την κατάρρευση του

Μικρασιατικού μετώπου και την αναγκαστική Έξοδο του 1923-24 σηματοδοτεί την χρονική τομή της συνέχειας του ιστορικού παρόντος.

Η διερεύνηση του αγροτικού χώρου στον μεσόγειο Πόντο-και ειδικότερα στις περιφέρειες Τραπεζούντας και Αργυρούπολης-σε μακροκλίμακα (οικιστική και χωρική οργάνωση) και μικροκλίμακα (αρχιτεκτονική σύνθεση της κατοικίας ως του βασικού πυρήνα της χωρικής οργάνωσης) μας απασχολεί, κυρίως, όσον αφορά την περιγραφή και ερμηνεία των παραμέτρων που καθόρισαν την εμφάνιση των συγκεκριμένων τύπων κατοικίας στην περιοχή και διαμόρφωσαν τον ευρύτερο οικισμικό χώρο στον οποίο αυτές εντάσσονται.

Στο επιστημολογικό πεδίο της Ιστορικής Γεωγραφίας, η θεώρηση αυτή φαίνεται να ταυτίζεται με τον προσδιορισμό του “πολιτιστικού τοπίου” “ως του αποτελέσματος της αλληλεπίδρασης ανάμεσα στην ανθρώπινη κοινότητα (δηλ. τις πολιτιστικές και άλλες δυνατότητες που διαθέτει) και τις φυσικές συνθήκες (περιβάλλον), οπότε ανάλογα αποτυπώνει αυτή τον τύπο ή το μοντέλο της (pattern) στο φυσικό περιβάλλον (physical environment)”. Ειδικότερα, πρόκειται για εκείνη την επιστημονική άποψη η οποία “συνδέει το πολιτιστικό παρελθόν (cultural history) του τοπίου με το ρόλο του ανθρώπου στη δημιουργία του”. Στη βάση αυτής της θεώρησης “για την ανάλυση του τοπίου καθιερώνεται η χρησιμοποίηση στοιχείων του παρελθόντος που υπάρχουν στο πεδίο (field) και τα οποία επιλέγονται με αυστηρά κριτήρια από την ανάλογη προσφερόμενη ποικιλία τους (εργασία πεδίου-field work)” (Clark, A.H., “Historical geography” in *American geography: inventory and prospect*, Syracuse, 1954, σ. 70-105).

Τα κριτήρια επιλογής της συγκεκριμένης προς διερεύνηση γεωγραφικής περιοχής στη δεδομένη ιστορική περίοδο απορρέουν από την ίδια τη δομή του χώρου και τα συγκριτικά της πλεονεκτήματα, έναντι άλλων περιοχών του αγροτικού Πόντου:

- μεταλλοφόρος περιοχή, με εξασφάλιση ιδιαίτερων οικονομικών και διοικητικών προνομίων για τους κατοίκους της χάριν των μεταλλείων, αποτελούσε ταυτόχρονα
- τον χώρο συγκέντρωσης των πλέον σημαντικών μοναστηριακών συγκροτημάτων του ιστορικού Πόντου (ως βασικών πόλων ιδιαίτερης πνευματικής ακτινοβολίας, αλλά και οικονομικής επιρροής) και παράλληλα
- τον χώρο διέλευσης ενός από τους πλέον βασικούς οδικούς εμπορικούς άξονες (διαμετακομιστικού εμπορίου) που συνέδεε το εσωτερικό της Ασίας (Περσία, Συρία) με τα παράλια του Ευξείνου Πόντου (Τραπεζούντα) και δι’ αυτού με την Ευρώπη.

Τα ερωτήματα-στόχοι της έρευνας κατατείνουν:

- στη διακρίβωση των γενεσιουργών αιτίων της δημιουργίας των οικισμών της περιοχής έρευνας
- στη διαπίστωση και περιγραφή της τυπολογίας της πολεοδομικής οργάνωσής τους και της μορφής του κατοικημένου χώρου
- στην παρατήρηση και διατύπωση πιθανών σχέσεων ή και αντιστοιχιών μεταξύ της χωρικής και της κοινωνικής οργάνωσης των οικισμών αυτών
- στην διάγνωση των εξωγενών, αλλά κυρίως των ενδογενών (τοπικών) παραμέτρων επιρροής στην εικόνα του συγκεκριμένου χώρου.

Επίσης, τα ερωτήματα αφορούν:

- την διερεύνηση της αρχιτεκτονικής τυπολογίας για την αγροτική κατοικία της περιοχής μελέτης
- την διαπίστωση ύπαρξης ή μη αντιστοιχίας μεταξύ κοινωνικής και λειτουργικής οργάνωσης σε επίπεδο κατοικίας
- την αναζήτηση των πιθανών ενδογενών ή και εξωγενών διαμορφωτικών παραγόντων για την τοπική αυτή αρχιτεκτονική.

Τα βασικά βοηθήματα για την έρευνά μας μπορούν να διακριθούν σε τρεις βασικές κατηγορίες: βιβλιογραφία (Α)-ανέκδοτες πηγές (Β)-προφορικές μαρτυρίες (Γ).

Στα πλαίσια της ενότητας της γενικής βιβλιογραφίας (Α/Ιστορία-Γεωγραφία- Πολιτισμός) τις βασικές πηγές για την μελέτη του συγκεκριμένου χώρου διαχρονικά αποτέλεσαν κατ' αρχήν τα έργα των ελλήνων-ως επί το πλείστον, αλλά και ξένων ιστορικών και γεωγράφων, με ιδιαίτερη έμφαση δε εκείνα που αναφέρονται στην ιστορική περίοδο που ερευνούμε (19ος-20ός αιώνας). Επίσης, επιστημονικές εργασίες που έγιναν κατά καιρούς στη βάση της συστηματοποίησης στοιχείων προερχόμενων από καταγραφές και μαρτυρίες για τον συγκεκριμένο χώρο, αποτέλεσαν βασικά βοηθήματα στην έρευνά μας. Ειδικές πληροφορίες για επιμέρους γεωγραφικές περιοχές του ιστορικού Πόντου, αντλήσαμε επιλεκτικά από διάφορες μονογραφίες σχετικές μ' αυτές. Εξειδικευμένες μελέτες σχετικές με μία κοινωνιολογική και πολιτισμική διερεύνηση του χώρου που ερευνούμε, αν και ελάχιστα σε αριθμό, μας έδωσαν τη δυνατότητα για μία ανάλογη προσέγγισή του.

Συμπληρωματικά στη διαμόρφωση του ιστορικού-γεωγραφικού πλαισίου του ευρύτερου χώρου έρευνας (του ιστορικού Πόντου, δηλαδή) υπήρξαν τα περιηγητικά κείμενα και οι μαρτυρίες ελλήνων και ξένων περιηγητών, διαχρονικά (πρβλ. ΑΠ/ Περιηγητικά Κείμενα και Μαρτυρίες).

Στα πλαίσια της ενότητας της ειδικής βιβλιογραφίας, της αναφερόμενης σε θέματα οικιστικών και αρχιτεκτονικής, τα βασικά βοηθήματα για τον ιστορικό Πόντο και την περιοχή της ειδικής έρευνας (ορεινός αγροτικός

χώρος της ηπειρωτικής ενδοχώρας στις περιφέρειες Αργυρούπολης και Τραπεζούντας) υπήρξαν περιορισμένα. Οι διάσπαρτες πληροφορίες από τα περιγητικά κείμενα ή τις μονογραφίες συγκεκριμένων περιοχών του αγροτικού χώρου στον ιστορικό Πόντο, δεν μπορούν ασφαλώς να θεωρηθούν οι βασικές πηγές βιβλιογραφικής τεκμηρίωσης. Αυτές οι αναφορές συμπληρώνονται με κάποια-ελάχιστα σε αριθμό-εξειδικευμένα άρθρα από την τουρκική, κυρίως, βιβλιογραφία σχετικά με το ειδικό αντικείμενο της έρευνάς μας. Σ' αυτά θα πρέπει να προσθέσουμε τις μοναδικές έως σήμερα μεθοδικές επιστημονικές έρευνες, σε επίπεδο ιστορικής γεωγραφίας των Α. Bryer και D. Winfield για τον ιστορικό Πόντο και ειδικότερα για το βίλα-έτι της Τραπεζούντας. Σε επίπεδο συγκριτικής έρευνας της οικιστικής οργάνωσης και της αρχιτεκτονικής διερεύνησης, βασικά βοηθήματα αποτέλεσαν αντίστοιχες ειδικές μελέτες για τον ευρύτερο γεωγραφικό χώρο Z επίσης συνολικές συγκριτικές έρευνες και μελέτες κυρίως για την λαϊκή αρχιτεκτονική της Βαλκανικής. Στην ίδια ενότητα (Α III: Οικιστικά - Αρχιτεκτονική) θα αναφέρουμε την θεωρητική υποστήριξη της έρευνάς μας με βιβλιογραφία σχετική με ζητήματα μεθοδολογικής προσέγγισης του ερευνητικού αντικειμένου, καθώς και με υποδειγματικές επιστημονικές μελέτες στα πλαίσια του ίδιου επιστημολογικού πεδίου (ιστορία αρχιτεκτονικής και πολεοδομίας).

Απαραίτητες για την έρευνά μας υπήρξαν οι ανέκδοτες πηγές και οι προφορικές μαρτυρίες. Από τις πρώτες, θα σημειώσουμε ιδιαίτερα το πολύτιμο αθημοσίευτο υλικό του Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών στην Αθήνα Z επίσης σημασία για την έρευνά μας είχαν οι διάσπαρτες πληροφορίες που συλλέξαμε από άλλα αρχεία (βλ. σχετ. Β. Ανέκδοτες Πηγές). Συμπληρωματικές, ωστόσο κρίσιμες για την προσέγγιση του θέματος, υπήρξαν και οι βιωματικές-αφηγηματικές μαρτυρίες ανθρώπων της πρώτης γενιάς της μετεγκατάστασης από τον ιστορικό Πόντο (προσωπικό αρχείο Ελένης Γ. Γαβρά - πρβλ. σχετικά: Γ. Προφορικές μαρτυρίες).

Σε όλα τα παραπάνω θα πρέπει να προστεθεί ότι τα στοιχεία αυτά δεν ικανοποιούν την έρευνα σε βάθος. Έτσι, η επιτόπια έρευνα πεδίου τέθηκε εξαρχής ως απαραίτητη προϋπόθεση αυτής της επιστημονικής προσπάθειας Z ολοκληρώθηκε δε σε δύο χρονικές φάσεις: η πρώτη (1987 και 1988), διερευνητική του αντικειμένου, επεκτάθηκε κατά το δυνατόν σε όλο τον αγροτικό χώρο του Πόντο-των παραλίων και της ενδοχώρας Z η δεύτερη (1988) αποτέλεσε και την φάση ειδικής μελέτης και εμβάθυνσης στην περιοχή έρευνας: ορεινός ηπειρωτικός χώρος των περιφερειών Αργυρούπολης και Τραπεζούντας. Σε επίπεδο πολεοδομικό, η έρευνα των οικισμών πραγματοποιήθηκε στη βάση συγκεκριμένων καρτελών. Τα στοιχεία αυτά της επιτόπιας έρευνας συμπληρώθηκαν στην συνέχεια με βάση τις σχετικές αρχεί-

ακές πηγές, την υπάρχουσα βιβλιογραφία και τις προφορικές μαρτυρίες. Και στις δύο χρονικές φάσεις η έρευνα πεδίου ολοκληρώθηκε σε αρχιτεκτονικό επίπεδο με αποτυπώσεις (φωτογραφικές και σχεδιαστικές) χαρακτηριστικών (τυπικών) δειγμάτων αρχιτεκτονικής του αγροτικού χώρου (κατοικιών) (παράρτημα V.Γ-φωτ. πιν. 9-34 και παράρτημα VI αντίστοιχα).

Στις δεδομένες εγγενείς αδυναμίες επιστημονικής προσέγγισης του συγκεκριμένου θέματος, θα πρέπει να αναφέρουμε ιδιαίτερα την έλλειψη οποιασδήποτε νομικής κάλυψης κατά την διάρκεια της επιτόπιας έρευνας πεδίου (αποτυπώσεις) ή και της αρχαιολογικής, της συγκέντρωσης και της συστηματοποίησης υλικού, καθώς και την έλλειψη κάθε μορφής οικονομικής υποστήριξης από (πιθανούς) ενδιαφερόμενους για το αντικείμενο συλλογικούς φορείς. Ως βασικό πρόβλημα της έρευνας θα αναφέρουμε την πλήρη ανυπαρξία χαρτογραφικών και τοπογραφικών υποβάθρων - κυρίως σε επίπεδο κλίμακας οικισμού, αεροφωτογραφιών και άλλου συναφούς εποπτικού υλικού μακροκλίμακας. Αυτό, σε συνδυασμό με τα παραπάνω και με την μέχρι σήμερα αδυναμία της επιστημονικής έρευνας για τον σαφή καθορισμό της θέσης των περισσότερων οικισμών του ιστορικού αγροτικού χώρου που ερευνούμε, αποτέλεσαν σημαντικές δυσκολίες για την επιστημονική προσέγγιση του αντικειμένου μελέτης. Αυτές καθεαυτές οι αδυναμίες προσέγγισης του ερευνητικού αντικειμένου (η έλλειψη εξειδικευμένων γραπτών πηγών σχετικών με το θέμα και οι δυσκολίες της επιτόπιας έρευνας) μας υποχρέωσαν σε δειγματοληπτική διερεύνηση, σε χωροταξικό, πολεοδομικό και αρχιτεκτονικό επίπεδο, περιορισμένου αριθμού χαρακτηριστικών αγροτικών οικισμών στην ορεινή ηπειρωτική ενδοχώρα των περιφερειών Αργυρούπολης και Τραπεζούντας.

Συγκεκριμένα μελετήθηκαν (31) οικισμοί: 1. Α-έννες-2. Αε-Μουχά -3. Αγρίδ 'ή Διακονά-4. Αε-Φωκάς-5. Αϊ-Ηλίας-6. Αλμη-7. Ατρα-8. Βαρενού-9. Ίμερα-10. Σταυρίν-11. Αυλίανα-12. Αληθινός-13. Γλούβαινα-14. Ζεμπερέκια-15. Λωρία-16. Μαντζάντων-17. Μόχωρα-18. Νανάκ-19. Σαμανάντων-20. Φραγκάντων-21. Ζουρντσάντων-22. Ισχανάντων-23. Κοζλαράντων-24. Κοπαλάντων-25. Πινατάντων-26. Πιστοφάντων-27. Τερζάντων-28. Τρανόν Φτελέν-29. Τσακαλάντων-30. Ζυγανίτα-31. Λαραχανή. Οι οικισμοί αυτοί θεωρητικά αποτελούν δύο διαφορετικά χωρικά υποσύνολα με αρκετά σαφή μεταξύ τους τα πολεοδομικά και τα αρχιτεκτονικά χαρακτηριστικά. Θα πρέπει να σημειώσουμε ότι η σειρά που ακολουθείται στην αύξουσα αρίθμηση των οικισμών αντιστοιχεί στην προσέγγισή τους στα πλαίσια της επιτόπιας έρευνας πεδίου. Στο πρώτο υποσύνολο θεωρούμε ότι ανήκουν οι οικισμοί που βρίσκονται πλησιέστερα προς την Αργυρούπολη Ζ στο δεύτερο, εκείνοι των ενοριών της Σάντας (οικισμοί 21-29) και η Λαραχανή.

2. Μεθοδολογική Προσέγγιση

2α. Θεώρηση του αντικειμένου σε χωροταξική και πολεοδομική κλίμακα

Όσον αφορά τα ζητήματα της χωροταξικής και πολεοδομικής οργάνωσης της περιοχής έρευνας, ακολουθώντας ένα οργανωμένο αναλυτικό πλαίσιο (συγκεντρωτικοί πίνακες οικισμών), καταλήγουμε σε μία ομαδοποίησή τους και μία τυπολογική και μορφολογική παρουσίασή τους στη βάση συγκεκριμένων κριτηρίων:

- των τοπογραφικών και γενικότερα περιβαλλοντικών χαρακτηριστικών
- των οικονομικών δεδομένων και των κοινωνικών χαρακτηριστικών
- των πολεοδομικών και των αρχιτεκτονικών χαρακτηριστικών.

Επιδιώκοντας την κατάταξη των αγροτικών οικισμών στην περιοχή έρευνας, δεχόμαστε μία μεθοδολογική θεώρηση, η οποία διαμορφώνεται σε δύο επίπεδα.

- Στο πρώτο επίπεδο περιλαμβάνεται η αναλυτική διερεύνηση ενός συγκεκριμένου αριθμού (31) αντιπροσωπευτικών οικισμών στην περιοχή έρευνας στη βάση συγκεκριμένων κριτηρίων. Τα δεδομένα της αναλυτικής αυτής διερεύνησης παρουσιάζονται συστηματοποιημένα σε συγκεντρωτικούς πίνακες. Το περιεχόμενο των πινάκων - ανά κατηγορία κριτηρίων - στην συνέχεια σχολιάζεται στη βάση μιάς ποιοτικής ανάλυσης των στοιχείων με τη μέθοδο των διαδοχικών προσεγγίσεων (κεφάλαιο Β).
- Στο δεύτερο επίπεδο επιδιώκεται η προσέγγιση και διατύπωση συμπερασμάτων σχετικά με τις χωροταξικές εξαρτήσεις και επιρροές των οικισμών καθώς και με την πολεοδομική οργάνωση και την τυπολογία τους (κεφάλαιο Γ).

2β. Θεώρηση του αντικειμένου σε αρχιτεκτονική κλίμακα

Όσον αφορά την αρχιτεκτονική διερεύνηση της αγροτικής κατοικίας του Πόντου γενικότερα, την κατάταξή της δηλαδή σε είδη και τύπους ή παραλλαγές και στη συνέχεια την προσπάθεια ένταξής σ' αυτήν την κατηγοριοποίηση μορφών του ορεινού αγροτικού χώρου της περιοχής έρευνας, η ανάλυση επιχειρείται στη βάση των ακόλουθων κριτηρίων:

- της κτιριολογικής οργάνωσης
- του κατασκευαστικού συστήματος
- της αρχιτεκτονικής σύνθεσης.

Ειδικότερα, όσον αφορά την τυπολογική διερεύνηση των αγροτικών κατοικιών στην περιοχή μας και την ερμηνεία της εμφάνισής τους, δεχόμαστε μία μεθοδολογική θεώρηση, η οποία διαμορφώνεται σε δύο επίπεδα.

- A. Στο πρώτο επίπεδο (κεφάλαιο Δ), επιδιώκεται η αναλυτική προσέγγιση του αντικειμένου έρευνας (αγροτική κατοικία της ορεινής ηπει-

ρωτικής ενδοχώρας στις περιφέρειες Αργυρούπολης και Τραπεζούντας) κατ' αρχήν μέσα από μία μακροσκοπική θεώρηση της αρχιτεκτονικής του ευρύτερου αγροτικού χώρου στον ιστορικό Πόντο. Η τελευταία συστηματοποιείται στη βάση της παραδοχής των φυσικών χαρακτηριστικών του αγροτικού χώρου ως ενδεικτικού κριτηρίου ζωνοποίησης. Η ζωνοποίηση αυτή είναι ουσιαστική και περιλαμβάνει τρεις (3) βασικές κατηγορίες:

1. αγροτική κατοικία της ζώνης των παραλίων
2. αγροτική κατοικία της ζώνης της ηπειρωτικής ενδοχώρας
3. αγροτική κατοικία των οροπεδίων.

Την αναλυτική αυτή παρουσίαση-περιγραφή των τριών βασικών κατηγοριών συνοδεύουν σε σχετικό παράρτημα (VI) μονογραφίες κατοικιών αντιπροσωπευτικών για την αρχιτεκτονική του αγροτικού χώρου απ' όλη την έκταση του ιστορικού Πόντου, που προέκυψαν από επιτόπια έρευνα πεδίου.

Βασικός στόχος αυτού του πρώτου επιπέδου έρευνας είναι:

- η μελέτη της αρχιτεκτονικής της αγροτικής κατοικίας στην ορεινή ηπειρωτική ενδοχώρα των περιφερειών Αργυρούπολης και Τραπεζούντας και
 - ο εντοπισμός των βασικών ειδών κατοικίας που επικρατούν εκεί.
- Μεθοδολογικά αυτό επιδιώκεται με την αναλυτική τυπολογική διερεύνηση του ισόγειου δόχωρου σπιτιού, ως του επικρατέστερου είδους για τους οικισμούς έρευνας.

Β. Στο δεύτερο επίπεδο της έρευνας (κεφάλαιο Ε) επιδιώκεται

- η διερεύνηση των ενδογενών και εξωγενών διαμορφωτικών παραγόντων για την αρχιτεκτονική αυτής της περιοχής και
- η διαπίστωση των βασικών αρχών που ερμηνεύουν την εμφάνισή της.

2γ. Οδηγός δομής της μεθόδου έρευνας

Η όλη δομή της ακολουθούμενης μεθοδολογικής προσέγγισης για την διερεύνηση του αντικειμένου ενδιαφέροντός μας (σε πολεοδομικό και αρχιτεκτονικό επίπεδο: Μέρος Ι και Μέρος ΙΙ αντίστοιχα) σχηματικά αποδίδεται με το ακόλουθο διάγραμμα:

3. Συνοπτική Παρουσίαση του Περιεχομένου της Έρευνας

3α. Σε χωροταξικό και πολεοδομικό επίπεδο

Τα τοπογραφικά και περιβαλλοντικά χαρακτηριστικά του τόπου εγκατάστασης των οικισμών, σε συνάρτηση με την κοινωνική δομή τους, αποτελούν τους βασικούς παράγοντες στην διαμόρφωση της τυπολογίας και πολεοδομικής οργάνωσης.

Η σύνθεση της χωρικής μορφής του οικισμού αποτελεί το κυρίαρχο πολεοδομικό χαρακτηριστικό του. Παράλληλα, λειτουργεί ως βασικό κριτήριο διάκρισης των τύπων χωρικής οργάνωσης.

Η λειτουργική δομή των οικισμών (μονοπυρηνική, πολυπυρηνική) προκύπτει πάντα στη βάση της κοινωνικής και όχι της ταξικής τους διάρθρωσης. Συνήθως μάλιστα συναρτάται και με το μέγεθος ή τις ανάγκες επέκτασης του οικισμού.

Η χωρική μορφή τους (τυχαία ή γραμμική) διαμορφώνεται με βάση την τοπογραφία και τους φυσικούς άξονες (ποταμοί, υδάτινα ρέματα, ισούψεις), αλλά και με την ανάγκη οργάνωσης των εσωτερικών επικοινωνιών και διαδρομών των κατοίκων.

Το σύστημα οικιστικής οργάνωσης είναι παντού συνεχές, ενώ αντίστοιχα το σύστημα δόμησης είναι κατά κανόνα ασυνχές. Και τα δύο χαρακτηριστικά αποτελούν το πρωτογενές αποτέλεσμα επίδρασης δύο παραγόντων:

1. της κοινωνικής δομής των οικισμών και
2. των ιστορικών προϋποθέσεων δημιουργίας και εξέλιξής τους.

Οι λοιποί “εξωτερικοί” παράγοντες (φυσικά χαρακτηριστικά και εσωτερικό οδικό δίκτυο) φαίνεται ότι ασκούν έμμεσα επιρροή τόσο στην οργάνωση των οικισμών, όσο και στην διαμόρφωση της δόμησής τους.

3β. Σε αρχιτεκτονικό επίπεδο

Θα επαναλάβουμε ότι για τον δεδομένο γεωγραφικό χώρο, καταλήγουμε σε τρεις βασικές κατηγορίες κατοικιών:

- την αγροτική κατοικία της ζώνης των παραλίων
- την αγροτική κατοικία της ζώνης της ηπειρωτικής ενδοχώρας
- την αγροτική κατοικία της ζώνης των οροπεδίων.

Οι βασικές διαφορές μεταξύ των κατηγοριών αυτών, εντοπίζονται σε επίπεδο:

- i) κτιριολογικής οργάνωσης (ή λειτουργικής δομής των χώρων της κατοικίας) και
- ii) κατασκευαστικού συστήματος.

Στους οικισμούς της ορεινής ηπειρωτικής ενδοχώρας που ερευνούμε, ως επικρατέστερα είδη αγροτικών κατοικιών θεωρούμε αυτά των ισόγειων - μονόχωρων ή δίχωρων (ή και με περισσότερους των δύο χώρους) - και των διώροφων.

- Η ισόγεια, επικρατέστερη της διώροφης κατοικίας για την περιοχή έρευνας, απαντάται σε όλους σχεδόν τους ορεινούς οικισμούς, ανεξάρτητα από τοπικά φυσικά χαρακτηριστικά (γεωμορφολογία, υψόμετρο, κλιματικές συνθήκες) Ζ διακρίνεται δε σε:

Πίνακας (Γ.2)6. Τυπολογία της Χαμηλής Οργάνωσης των Ορεινών Αγροτικών Οικισμών στις Περιφέρειες Αγροποικίας και Τραπεζοειδούς (31 Οικισμών)

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ ΧΩΡΙΚΗΣ ΟΡΓΑΝΩΣΗΣ ΠΟΛ/ΚΑ ΧΑΡ/ΚΑ	ΤΥΠΟΣ (Α)	ΤΥΠΟΣ (Β)	ΙΔΙΟΤΥΠΑ (α)	ΙΔΙΟΤΥΠΑ (β)	ΙΔΙΟΤΥΠΑ (γ)	ΙΔΙΟΤΥΠΑ (δ)	ΙΔΙΟΤΥΠΑ (ε)	ΠΑΡΑΛΛΗΛΗ (I)	ΠΑΡΑΛΛΗΛΗ (II)	ΠΑΡΑΛΛΗΛΗ (III)
ΔΕΙΤΟΥΡΓΙΚΗ ΔΟΜΗ ΤΟΥ ΟΙΚΙΣΜΟΥ	Πολυ- πυρηνική	Πολυ- πυρηνική			Πολυ- πυρηνική	Πολυ- πυρηνική	Πολυ- πυρηνική	Μono- πυρηνική	Πολυ- πυρηνική	Πολυ- πυρηνική
ΧΩΡΙΚΗ ΜΟΡΦΗ Τυχαία Γραμμική	Γραμμική	Τυχαία	Γραμμική	Τυχαία	Τυχαία	Τυχαία	Γραμμική	Γραμμική	Τυχαία	Γραμμική
Τυχαία Τυχαία	Γραμμική									
Γραμμική Τυχαία ΤΟΥ ΟΙΚΙΣΜΟΥ	Γραμμική									
ΣΥΣΤΗΜΑ ΟΙΚΙΣΤΙΚΗΣ ΟΡΓΑΝΩΣΗΣ	Συνεχές	Συνεχές	Συνεχές	Συνεχές	Συνεχές	Συνεχές	Συνεχές	Συνεχές		
ΣΥΣΤΗΜΑ ΔΟΜΗΣΗΣ	Ασυνεχές	Ασυνεχές	Ασυνεχές	Ασυνεχές						
Στατιστικό δείγμα	6/31	1/31	10/31	3/31	2/31	1/31	4/31	2/31	1/31	1/31

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

Πολεοδομικό χαρακτηριστικό καθοριστικό της τυπολογίας

Πολεοδομικό χαρακτηριστικό σε διαφοροποίηση

- i. ισόγεια μονόχωρη και
- ii. ισόγεια δίχωρη (ή και με περισσότερους χώρους).
- Η διώροφη κατοικία εμφανίζεται:
 - i. Ως κατ' εξαίρεση φαινόμενο, αντίστοιχο με την κοινωνική ή και οικονομική διαφοροποίηση του ενοίκου και χρήστη, κατά περίπτωση σε οικισμούς όπου επικρατέστερο είναι το είδος της ισόγειας κατοικίας
 - ii. Σε ορισμένους οικισμούς (όπως τα χωριά της Σάντας), με συγκεκριμένα αρχιτεκτονικά χαρακτηριστικά, τέτοια που καθορίζουν την επικράτησή της ως ιδιαίτερου αρχιτεκτονικού τύπου.

Η *ισόγεια μονόχωρη* κατοικία της ορεινής ενδοχώρας, είδος το οποίο εξέλειπε ή ορθότερα μετεξελίχθηκε σε *ισόγεια δίχωρη* ή και σπανιότερα σε *διώροφη* κατοικία, αποτελεί κατά την ιστορική περίοδο διερεύνησής μας την βασική μονάδα κατοικίας με προσορισμό την ικανοποίηση των πρωταρχικών αναγκών διαβίωσης.

Το *διώροφο αγροτικό σπίτι* της ορεινής ηπειρωτικής ενδοχώρας, είτε ως περιστασιακά εμφανιζόμενο είδος για κάποιους οικισμούς, είτε ως δεδομένος αρχιτεκτονικός τύπος για ορισμένους άλλους (όπως στα χωριά της Σάντας), αποτελεί συνήθως μετεξέλιξη αρχικού *ισόγειου σπιτιού*.

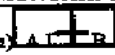
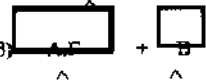
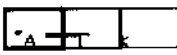
Η *ισόγεια δίχωρη κατοικία* (ή με περισσότερους από δύο χώρους), η οποία αποτελεί και το συχνότερα απαντώμενο είδος για τον συγκεκριμένο αγροτικό χώρο κατά την δεδομένη ιστορική περίοδο, προέρχεται είτε από διπλασιασμό του αρχικού μονόχωρου πυρήνα, είτε από διαίρεση της αρχικής αυτής μονάδας, πάντα στη βάση των τοπικών παραμέτρων (περιβαλλοντικών, οικονομικών, κοινωνικών).

Αποδεχόμενοι ως βασικές λειτουργικές ενότητες της κατοικίας-με βάση τη λογική του χρήστη και ενοίκου –

- τον χώρο διαβίωσης των ενοίκων (λειτουργική ενότητα Α)
- τον χώρο παραμονής των ζώων (λειτουργική ενότητα Β)
- τους αποθηκευτικούς χώρους (λειτουργική ενότητα Γ)
- τα βοηθητικά κτίσματα (λειτουργική ενότητα Δ)

και από την σύνθεση των ενότητων αυτών-υπό ορισμένες παραμέτρους-για την περιοχή μελέτης, παρατηρούμε τους εξής αρχιτεκτονικούς τύπους και τις παραλλαγές τους.

Πίνακας (Ζ.2)1. Τυπολογική Ανάλυση της Ισόγειας Δίχωσης Κατοικίας

Α/Α	Τύπος	Ερμηνεία της λειτουργικής δομής	Λειτουργική εξέλιξη (από το μονόχωρο στο δίχωρο)	
			(i) ΕΞΩΤΕΡΙΚΗ ΔΙΑΙΡΕΣΗ ΑΡΧΙΚΟΥ ΜΟΝΟΧΩΡΟΥ	(ii) ΠΡΟΣΘΗΚΗ ΝΕΑΣ ΧΩΡΙΚΗΣ ΕΝΟΤΗΤΑΣ
1 /	(ΑΓ) . (Β)	Συνόληψη της κυρίας κατοικίας και των αποθηκευτικών χώρων / Διάκριση του χώρου των ζώων	α) β) 	
2 /	(Α) . (Β) . (Γ)	Ανυπερβαλόμενες μονάδες κατά παράθεση		
3 /	(Α),(Γ)+(ημιυπαίθριος)	Συνδυασμός κυρίας κατοικίας και αποθηκευτικών χώρων με ημιυπαίθριο προθάλαμο. Εξαφάνιση του χώρου των ζώων		

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΗ:

 αρχικός μονόχωρος πυρήνας
εσωτερική επικοινωνία

Λ : εξωτερική πρόσβαση
 ημιυπαίθριος χώρος

Συνοψίζοντας, θα αναφέρουμε ότι η χωρική οργάνωση των ορεινών οικισμών του μεσόγειου Πόντου και ειδικότερα αυτών στις περιφέρειες Αργυρούπολης και Τραπεζούντας, σε συνδυασμό με την μοναδιαία έκφραση της αγροτικής κατοικίας σε επίπεδο αρχιτεκτονικής σύνθεσης - ως παράγωγα ενός ιδιόμορφου συγκερασμού παραδοσιακών κατασκευαστικών μεθόδων και οικονομικών/ κοινωνικών παραμέτρων-αποτελούν και το ερευνητικό πεδίο της συγκεκριμένης μελέτης.

Το ειδικό ενδιαφέρον του αντικείμενου διερευνήσης, συναρτάται άμεσα με τον ιστορικογεωγραφικό περίγυρο (πλαίσιο) της περιοχής μελέτης. Παρά την γεωγραφική της απομόνωση-κυρίως λόγω των ιδιόμορφων φυσικών χαρακτηριστικών-η γεωπολιτική θέση της περιοχής, ήδη ισχυροποιούμενη κατά τους προηγούμενους χρόνους, παρέχει την δυνατότητα -λόγω των συγκριτικών της πλεονεκτημάτων - για μία υπερσυγκέντρωση πληθυσμού ελληνικής κατά βάση καταγωγής, αρχικά διακόμενου.

Ο πληθυσμός αυτός, ο οποίος κυρίως λόγω του χριστιανικού του θρησκευματος διατηρεί μία εν πολλοίς συνεκτική πολιτισμική ταυτότητα και ενιαία - κατά βάση-εθνική συνείδηση, κατοικεί την περιοχή αριθμητικά απομειούμενος κυρίως μετά τα μέσα του 19ου αιώνα και έως το τέλος της περιόδου αναφοράς μας (εξαιτίας των αναγκών οικονομικής εξισορρόπησης).

σης, οι οποίες προκύπτουν από την μετατροπή της παραγωγικής βάσης της περιοχής). Στους ορεινούς οικισμούς, τους οποίους αυτός ο πληθυσμός δημιουργεί και κατοικεί, η χωρική οργάνωση και η τοπική αρχιτεκτονική - παρά τις όποιες κατά τόπους διαφοροποιήσεις λόγω ιδιογενών ενδογενών παραμέτρων - διαμορφώνουν μία εικόνα, όπου σε πολεοδομικό επίπεδο η χωρική οργάνωση προκύπτει ως συνάρτηση της κοινωνικής αντίστοιχης και σε αρχιτεκτονικό επίπεδο η τυπολογική οργάνωση δομείται στη βάση της πατριαρχικής οικογενειακής δομής.

Ελληνικές Κλασσικές Αρχαιότητες, Συγκρούσεις Αξιών, και Όψεις Ανάπτυξης.

Διδακτορική Διατριβή (D.Phil.), Πανεπιστήμιο της Οξφόρδης, 1994. Επιβλέποντες Καθηγητές, David Harvey και J.J. Coulton

ΑΡΓΥΡΩ ΛΟΥΚΑΚΗ

Η διατριβή συγγράφηκε στην Σχολή Γεωγραφίας του Πανεπιστημίου της Οξφόρδης, υποβλήθηκε στο αυτό Πανεπιστήμιο τον Απρίλιο του 1994 και υποστηρίχθηκε επιτυχώς τον Ιούνιο του 1994. Επιβλέποντες καθηγητές ήταν ο γεωγράφος David Harvey και ο κλασσικός αρχαιολόγος J.J. Coulton, καθηγητές-σύμβουλοι ο κλασσικός αρχαιολόγος Sir John Boardman, ο γεωγράφος Erik Swyngedouw, και ο Ελληνιστής, Master του Saint Peter's College, John Barron. Η διατριβή, μήκους τετρακοσίων πενήντα σελίδων (περίπου εκατό χιλιάδων λέξεων, σύμφωνα με τους κανονισμούς του Πανεπιστημίου της Οξφόρδης), περιλαμβάνει εισαγωγή, τρία μέρη, με επτά κεφάλαια, συμπεράσματα, και διάφορες πηγές, βιβλιογραφικές και πρωτογενείς.

Ο κύριος στόχος αυτής της εργασίας είναι να συμβάλει στην οριοθέτηση μιας συστηματικής προσέγγισης του ζωτικής σημασίας, τόσο για την Ελλάδα, όσο και για τον υπόλοιπο κόσμο, θέματος της παρουσίας και της αλληλεπίδρασης του αρχαίου (με έμφαση στο κλασσικό) αρχιτεκτονικού της παρελθόντος με την σύγχρονη Ελληνική πραγματικότητα. Επί μέρους στόχοι είναι: πρώτον, η ανάλυση των κοινωνικών και χωρικών συγκρούσεων που προκύπτουν από την διαχείριση σημαντικών αιτημάτων όπως ο σχεδιασμός χρήσεων γης, η εθνική ταυτότητα και αισθητικά προβλήματα που

απορρέουν από την αναζήτηση “σωστής” προστασίας (το περιεχόμενό της απασχολεί την διατριβή διεξοδικά), δευτερεύον, η αναγνώριση των εσωτερικών και εξωτερικών δυνάμεων που ενεργοποιούνται στην προστασία της αρχαίας Ελληνικής κληρονομιάς, και τρίτον, η διερεύνηση της συμβολής της αρχαιολογικής προστασίας στην ανάπτυξη της χώρας. Η έμφαση στα αρχιτεκτονικά κατάλοιπα του παρελθόντος είναι επιλογή της εργασίας γιατί η αρχιτεκτονική, τέχνη αρχαιότατη, είναι πάντα κοντά στην ανθρώπινη υπόσταση και ανάγκη, και έχει τεράστιες χωρικές, συμβολικές, αισθητικές, ιδεολογικές και πολιτιστικές επιδράσεις, οι οποίες επιτείνονται εξαιρετικά όταν πρόκειται για την συγκεκριμένη εποχή και ποιότητα.

Οι δυνάμεις που καθορίζουν αισθητικές και πολιτικές προστασίας έπρεπε να προσδιορισθούν, επειδή πολύ συχνά η αρχαιολογία σαν επιστημονική πειθαρχία, όπως και οι ιδεολογικές όψεις αισθητικής της αρχαιολογικής προστασίας παρουσιάζονται σαν ουδέτερες. Οι θεωρητικές και ιδεολογικές αλλαγές στην αρχαιολογική προστασία αντανακλούν αλλαγές στο πιο ουσιαστικό υπόστρωμα κοινωνικών σχέσεων μέσα σε κλίμα αβεβαιότητας και ασάφειας χαρακτηριστικό του σύγχρονου κινήματος προστασίας, στην αποσαφήνιση του οποίου η διατριβή προσπαθεί να συμβάλει. Το κίνημα αυτό επηρεάζεται βαθιά από τις συγκρουόμενες κοινωνικές πραγματικότητες που εντοπίζονται, όπως είναι ισχυρά συμφέροντα συνδεδεμένα με την ιδιοκτησία και την εκμετάλλευση της γης, αιτήματα εθνικής και τοπικής αντιπροσώπευσης μέσω της μνημειακότητας, εσωτερικές πολιτικές δυνάμεις και ξένα επιστημονική παρουσία (υπό διάφορες μορφές) τόσο στους Ελληνικούς μηχανισμούς προστασίας, όσο και στον Ελληνικό γεωγραφικό χώρο.

Τα αρχαία μνημεία είναι βαθύτατα ενσωματωμένα στην σύγχρονη Ελληνική ζωή. Ενώ η πληθώρα τους και τα διάφορα επί μέρους θέματα προστασίας τους κατακλύζουν σχεδόν καθημερινά σελίδες του Τύπου, απουσίαζε αισθητά η συμβολή στην συστηματική θεωρητική προσέγγισή τους. Σε όρους μεθοδολογίας η διατριβή υιοθετεί μια πολυεπιστημονική προσέγγιση ως την μόνη δυνατή για να συλλάβει την σύνθετη φύση του ερευνητικού αντικειμένου, και για να εξασφαλίσει κοινό έδαφος για επικοινωνία ανάμεσα στις διάφορες ενεχόμενες πειθαρχίες. Η προσέγγιση αυτή απαιτούσε εκτεταμένες και πολύ εντατικές βιβλιογραφικές αναζητήσεις και έρευνα πεδίου, γιατί επιδίωξη στάθηκε η επικοινωνία επιστημονικών περιοχών όπως η γεωγραφία (με έμφαση στην πολιτιστική γεωγραφία), η κοινωνιολογία, η αρχαιολογία, ο αστικός και περιφερειακός σχεδιασμός, η πολιτική επιστήμη, η αρχιτεκτονική θεωρία, η αισθητική, και η ιστορία τέχνης και αρχιτεκτονικής, λόγω της φύσης και των χωρικών επιπτώσεων των εξεταζόμενων θεμάτων: ιδιοκτησιακές διεκδικήσεις πάνω στα κλασσικά ερείπια

από την Ελλάδα και τον Δυτικό κόσμο, αισθητική και μυθική σύσταση του τοπίου και του αστικού χώρου, σχέση αισθητικών και αναπτυξιακών ζητημάτων, διαχείριση πολιτιστικού τοπίου στην Ελλάδα και προκύπτουσες συγκρούσεις, χωρικός συμβολισμός, φιλοσοφικές ανάγωγες χωρικών προσεγγίσεων, σχέση ποιητικής και καλλιτεχνικής δημιουργίας με την αρχιτεκτονική, αντιπαλότητες κοινωνικών ομάδων στην βάση αιτημάτων ταυτότητας και αντιπροσώπευσης, οπτική και μνημονική σχέση με τον χώρο, με παράλληλη έμφαση στην υλική, οικονομική και θεσμική αντανάκλαση των θεμάτων αυτών. Πολλά θέματα προέκυψαν από την αντιμετώπιση του εμπειρικού υλικού και καθημερινών προβλημάτων χωρικού σχεδιασμού, έτσι ώστε η επικοινωνία της θεωρίας με την πράξη υπήρξαν συνεχείς στην εργασία αυτή, αφού εμπειρικές προσεγγίσεις παραδειγματίσαν και αποσαφήνισαν θεωρητικά ζητήματα, ενώ θεωρητικός στοχασμός προέκυψε από την πράξη.

Η διατριβή ανέλυσε την δομή της προστασίας των μνημείων και διαπίστωσε ότι στην Ελλάδα αυτή αναφέρεται σε τρεις σφαίρες δράσης, την κρατική, την ιδιωτική, και την διεθνή, οι οποίες βρίσκονται σε διαρκή επικοινωνία και πολλαπλή αλληλεπίδραση. Διαφέρουν το είδος, η κλίμακα, και οι αρμοδιότητές τους. Τα αρχαία μνημεία προσεγγίζονται διαφορετικά από διαφορετικούς κοινωνικούς παράγοντες και άτομα. Για το Ελληνικό κράτος αντιπροσωπεύουν ένα ισχυρό κοινωνικό σύνδεσμο, για Έλληνες και ξένους διανοούμενους πηγή έμπνευσης και ιδεολογικής συμμετοχής, ενώ για συγκεκριμένες κατηγορίες τα αρχαία ερείπια αντιπροσωπεύουν την επαγγελματική τους *raison d'être*. Το διεθνές περιβάλλον είναι τόσο πηγή πολιτιστικών και πολιτικών πιέσεων, όσο και πολιτιστικής και οικονομικής βοήθειας. Η κρατική σφαίρα μονοπωλεί ένα εξελιγμένο δίκτυο μηχανισμών λήψης αποφάσεων. Μαζί με την ιδιωτική σφαίρα παράγει ιδεολογία απορρέουσα από τα κλασσικά ερείπια και τα εκμεταλλεύεται σαν οικονομικούς πόρους. Η ιδιωτική πρωτοβουλία δρα με δυο τρόπους: ένα μέρος της, τα δημιουργικά της στρωματά όπως χωροτάκτες, καλλιτέχνες, αρχιτέκτονες, κλπ., επιδιώκουν να ερμηνεύσουν, να ισοφαρίσουν και να εντάξουν τους αρχαίους ερειπιώνες στην σημερινή κοινωνία σε όρους ιδεολογικούς μαζί και χωρικούς. Ένα δεύτερο τμήμα της ιδιωτικής σφαίρας βλέπει τις αρχαιότητες είτε σαν οικονομικό εμπόδιο είτε σαν πηγή οικονομικής ανάπτυξης και εκμετάλλευσης έγγειας ιδιοκτησίας.

Τόσο οι εξωτερικές πιέσεις όσο και οι αναμειγνύσεις στην ανάδειξη και την διαχείριση της κλασσικής Ελληνικής κληρονομιάς είναι συνεχείς, γιατί από όλες τις στιγμές του Ελληνικού πολιτισμού η κλασσική είναι εκείνη που συνδέεται με την εικόνα που ο δυτικός κόσμος έχει επλέξει για την καταγωγή του. Συνδέεται, επίσης, με την εδραίωση της αισθητικής σαν επιστη-

μονικής πειθαρχίας στον 18ο αιώνα, δηλαδή σαν συστηματικής λόγιας προσέγγισης του κάλλους. Τα κλασσικά Ελληνικά ερείπια, ως η αμεσότερη εικόνα της αιωνιότητας, συμβολίζουν για τον δυτικό κόσμο τις πολιτισμένες ρίζες του και ενισχύουν αιτήματα διακώνισης που αυτός προβάλλει.

Στην διάρκεια του δέκατου ένατου αιώνα οι ξένες πιέσεις στην Ελλάδα αφορούσαν στην αποκάλυψη και την μελέτη των αρχαίων ιερών προκειμένου να επιτευχθεί άμεση γνωριμία με το εικαστικό υλικό που έτρεφε τα οράματα του Διαφωτισμού, αλλά και για να εξασφαλίσουν οι δυτικές χώρες ισχυρή παρουσία σε αυτό το κρίσιμο μέρος του κόσμου. Σήμερα, σε συνεχεία κοινωνικών, οικονομικών, και πολιτικών εξελίξεων, η κριτική λειτουργεί σε ένα περισσότερο αισθητικό επίπεδο, και ενέχει παρεμβάσεις για την ποιότητα της προστασίας της Ακρόπολης της Αθηνάς πρώτα και κύρια. Σε ένα άλλο επίπεδο, αυτό της αστικής και περιφερειακής δυναμικής τους, τα κλασσικά ερείπια αντιπροσωπεύουν αστικές "διάρκειες" (με την έννοια του Aldo Rossi) στο Ελληνικό τοπίο, οι οποίες γεφυρώνουν μακρούς αιώνες ιστορίας, και οι οποίες παρέμειναν αναφομοίωτες χωρικές ενότητες, αφού στα όρια τους η αστική ανάπτυξη όφειλε να σταματήσει.

Η κρατική δράση, η οποία έχει ενεργοποιηθεί ήδη από την ίδρυση του Ελληνικού κράτους και έχει συνεχισθεί αδιάκοπα μέχρι σήμερα ακόμη και κάτω από δυσμενέστερες συνθήκες, συχνά εμφανίζεται βέβαιη και μακρόπνοη, αλλά μπορεί να είναι ασαφής και ασυντόνιστη. Το κεντρικό κράτος βρίσκεται συχνά σε πολύ δύσκολη θέση, αφού είναι ο μόνος αρμόδιος και ο μόνος ιδιοκτήτης της εθνικής κληρονομιάς: οφείλει τόσο να υπερασπυνθεί του ουσιοδέστετου αυτού αισθητικού και ιδεολογικού του κεφαλαίου, όσο και να εξασφαλίσει χώρο για νέους γύρους επενδύσεων και ανάπτυξης. Παρ' όλα αυτά, η έρευνα αυτή βρήκε ότι η κρατική δράση έχει αλλάξει κατά πολύ και προς το καλύτερο στην διάρκεια της εξεταζόμενης περιόδου (1974-1990). Αντιφάσεις στην σχέση του με τις αρχαιότητες παρουσιάζει και το ευρύ κοινό, του οποίου οι αντιδράσεις δεν είναι πάντοτε προβλέψιμες και ποικίλουν ευρέως ανάλογα με τις ειδικές συνθήκες, περιλαμβάνοντας ακραίες θετικές και αρνητικές συμπεριφορές. Η προσέγγιση της διατριβής στην σχέση του κοινού με την αρχαία κληρονομιά περιορίστηκε σε εκφράσεις μέσω δυο κυρίως καναλιών, του Τύπου και του Κεντρικού Αρχαιολογικού Συμβουλίου.

Η διατριβή αποπειράται, επίσης, να διερευνήσει την μεταβλητότητα της συμπεριφοράς του τοπικού κράτους, αλλά και του περιεχομένου της μνημειακότητας, δηλαδή την χρονικά προσδιορισμένη προτίμηση συγκεκριμένων τύπων και ύφους μνημείων απέναντι σε άλλα, σε μια χώρα που διαθέτει ένα τεράστιο απόθεμα αρχαίων αντικειμένων σαν αποτέλεσμα συνεχούς κατοίκησης και πολιτισμού πολλών χιλιάδων ετών. Πολύ συχνά θεμελιώσεις

κιρίων αποκαλύπτουν αρχαιότητες, ένα φαινόμενο που έχει εντατικοποιηθεί μετά την δεκαετία του 1960 με τον ταχύτερο ρυθμό αστικοποίησης και την μηχανική καλλιέργεια της γης.

Οι τρόποι αξιολόγησης της εθνικής κληρονομιάς, που βασίζονται σε εκλογικευμένα κριτήρια, έχουν θεμελιωθεί τον προηγούμενο αιώνα, αλλά αφορούν στην κοινωνική αξιοποίηση της μνημειακότητας σαν φαινόμενο του καιρού μας. Η διατριβή ανιχνεύει τους αθλήωτους αλλά υπαρκτούς μηχανισμούς αξιολόγησης του μνημειακού αποθέματος από ειδικούς και ευρύ κοινό. Από την ανάλυση διαπιστώνεται ότι ενώ το ενδιαφέρον για τις ιστορικές και αισθητικές διαστάσεις της μνημειακότητας στο παρελθόν παρέμενε σχετικά περιορισμένο στους διανοούμενους και τους καλλιτέχνες, μια διογκούμενη ελάνωση περιβαλλοντικών και οικονομικών συνεπειών εξανάγκασε το κίνημα προστασίας να προσανατολισθεί σε πολύ ευρύτερα κοινωνικά στρώματά με τρόπους ταυτόχρονα ευνοϊκούς και καταστροφικούς για τα ίδια τα μνημεία. Η διατριβή υποστηρίζει ότι κάτω από ένα πυκνό στρώμα ουδετερότητας η αισθητική προσέγγιση έχει συγκεκριμένες κοινωνικές, αναπτυξιακές και ιδεολογικές διαστάσεις ευρύτατης σημασίας.

Στο πρώτο κεφάλαιο (Η αρχαία Ελλάδα για την σύγχρονη Ελλάδα και τον δυτικό κόσμο) τεκμηριώνεται το ψυχολογικό, ιδεολογικό και συναισθηματικό δυναμικό της αρχιτεκτονικής και των ερειπιωδών τοπίων. Στη συνέχεια αναλύονται τα εννοιολογικά στρώματά του παρελθόντος και η σημασία του για το παρόν σαν συνδετικού κρίκου του κοινωνικού σώματος. Τεκμηριώνεται το εύφλεκτο των διαδικασιών λήψης αποφάσεων για την διαχείριση του παρελθόντος και η ύπαρξη εξουσιαστικού και ιδεολογικού λόγου πίσω από τον αισθητικό, δεδομένης της σχέσης παρελθόντος και πολιτισμού ως αισθητικής και εικονογραφικής δεξαμενής. Η ερμηνεία της χρονικά διαφορετικής χρήσης και κατανόησης του παρελθόντος γίνεται στο πλαίσιο κοινωνικά επιλεγμένων παραδόσεων και περιεχομένου της πολιτιστικής ιδιοκτησίας. Ακόμη, αναπτύσσεται το επιχείρημα ότι ο σεβασμός και η προστασία της κληρονομιάς σχετίζονται με την προστασία κοινωνικής και προσωπικής ταυτότητας, ενώ υποστηρίζεται ότι τα κριτήρια προστασίας καθορίζονται πλέον εσωτερικά και εξωτερικά μιας χώρας. Αφού οριοθετηθεί η αναβίωση του ζωηρού ενδιαφέροντος για την Αρχαία Ελλάδα από τον 19ο αιώνα και μετά, αναφέρονται οι πολλαπλές εκδηλώσεις του, και στη συνέχεια παρουσιάζεται η ίδρυση αλλά και οι "αμαρτωλές" καταβολές της αρχαιολογίας στην Δύση. Στην συνέχεια αναπτύσσεται η σημασία της αρχαιολογίας στην ιδεολογική θεμελίωση του Ελληνικού κράτους, από την οποία απουσίαζε εν πολλοίς μέχρι πρόσφατα το Βυζάντιο σε αντανάκλαση Δυτικών αποτιμήσεων του, οι οποίες ερμηνεύονται, και τονίζεται η αποκα-

τάσταση του Βυζαντίου σαν όρου κατανόησης της Νεοελληνικής πραγματικότητας.

Στο δεύτερο κεφάλαιο (Η κοινωνική κατασκευή της μνημειακότητας: αρχαία μνημεία και το μνημειακό στον χώρο) αναπτύσσονται οι κοινωνικές διαστάσεις της μνημειακότητας σαν ανάγκης συμβολισμού και μυθοποίησης, αναφέρονται οι θρησκευτικές της ρίζες, και ερμηνεύεται η κοινωνική επιταγή να αντιμετωπίζονται προνομιακά ορισμένα επίλεκτα αρχιτεκτονήματα και τοπία, ως φορείς συλλογικής μνήμης. Εδώ υπογραμμίζονται οι κοινωνικές λειτουργίες της μνημειακότητας, της γνώσης του παρελθόντος και της ιστορικής μνήμης, και οι σταθεροποιητικές αλλά και ανατρεπτικές όψεις της νοσηματοδότησης τους, που οφείλονται στην νοσηματική ασάφεια από την μεγάλη πολυσημία τους. Οι τελευταίες έχουν συμβολικές όσο και εικαστικές προεκτάσεις. Αναλύεται, ακόμη, η μετά τον 19ο αιώνα νέα ιστορική αντίληψη, που οδήγησε τόσο στην διεύρυνση του περιεχομένου της μνημειακότητας, όσο και στην εντατική ανάπτυξη επιστημονικών θεωριών και δραστηριότητας για την προστασία της. Καταλυτική υπήρξε η άνοδος του εθνισμού, η έμφαση στους μητροπολιτικούς χώρους Ευρωπαϊκών πρωτευουσών, και η επιδίωξη λειτουργίας του αστικού χώρου σαν θεάματος. Στην συνέχεια προσδιορίζεται η απαρχή σημερινών αντιλήψεων για το μνημειακό, η νέα αντίληψη αστικής αυθεντικότητας, και η είσοδος νέων αστικών κλιμάκων και νεώτερων μνημείων και συνόλων στην έννοια του μνημειακού, ενώ υπογραμμίζεται η παρά ταύτα περιορισμένη ακόμη συμμετοχή του ευρέως κοινού σε θέματα διαχείρισης της αστικής μνημειακότητας, η οποία εμφανίζεται ως εν δυνάμει φορέας κοινωνικών αγώνων για την ερμηνεία, την μορφή, και την χρήση του χώρου.

Στο τρίτο κεφάλαιο (Η αισθητική της προστασίας της αρχαίας αρχιτεκτονικής κληρονομιάς) προσεγγίζονται συστηματικά τα αδιατύπωτα μέχρι τώρα αισθητικά κριτήρια αποτίμησης της παρουσίας μνημείων στο αστικό τοπίο. Το υποκεφάλαιο "Ο ταξικός χαρακτήρας της καλλιέργειας κλασικών ενδιαφερόντων" ανατέμνει συστηματικά τις ιδεολογικές διαστάσεις της αισθητικής ως επιστημονικού λόγου βασισμένου στην κλασική αρχαιότητα (περιλαμβάνεται η προσέγγιση των Stuart και Revett, του Winckelmann, κ.λ.π.) και αναλύει τον έντονα καλλιτεχνικό χαρακτήρα των επεμβάσεων σε μνημεία. Η ανάδειξη των ιδεολογικών, ηθικών, και κοινωνικών διαστάσεων του αισθητικού γίνεται κυρίως με βάση την σύγκριση των προσεγγίσεων των θεωρητικών Terry Eagleton και Pierre Bourdieu. Αφού τεκμηριωθεί η σχετική Ελληνική αισθητική αυτονομία με αναφορές ποιητικής, ζωγραφικής, θρησκευτικής και αρχιτεκτονικής τάξης από τον σημερινό μητροπολιτικό και τον ευρύτερο ιστορικά Ελληνικό χώρο (περιλαμβάνονται, μεταξύ άλλων, αναφορές στην ποίηση των Καβάφη, Ελύτη, Σεφέρη, Ρίτσου και

στην δουλειά των αρχιτεκτόνων Πικιώνη και Κωνσταντινίδη), εξετάζεται η αλλαγή αντιλήψεων για την προστασία των μνημείων, τα οποία θεωρήθηκαν εθνικά σύμβολα κατά την έξαρση του ρομαντισμού, συζητείται συγκριτικά η γενεαλογία επί μέρους Ευρωπαϊκών σχολών σκέψης (ουσιωδών στην διαμόρφωση κινήματος προστασίας μνημείων) βάσει της συμβολής του Γάλλου Eugène Viollet le Duc, του Άγγλου John Ruskin, του Αυστριακού Alois Riegl, που εκπροσωπεί την Γερμανική Σχολή, και των Ιταλών Luca Beltrami, Camillo Boito και Gustavo Giovannoni. Στην συνέχεια ερευνώνται και προβάλλονται τα συντηρητικά και δυναμικά στοιχεία του αισθητικού συστήματος προστασίας μνημείων, οι αρχές, οι ασάφειες, και οι αιτίες αισθητικών διαφωνιών στο πλαίσιο του, και αναλύονται Πλατωνικές αρχές και θεωρητικές προσεγγίσεις του 19ου (π.χ. του Quatremère de Quincy) και του 20ου αιώνα (π.χ. των Husserl, Pérez-Gómez, Colquhoun) πάνω στα είδη και την ηθική της καλλιτεχνικής μίμησης και της “προόδου” στην τέχνη και την αρχιτεκτονική. Παράλληλα, προβάλλονται Ελληνικές αναστηλωτικές αρχές και τίθεται το ερώτημα ποιος τελικά ωφελείται και πως από αισθητικές παρεμβάσεις πάνω σε μνημονικούς διαδρόμους του αστικού τοπίου.

Στο τέταρτο κεφάλαιο (Τοπιολόγηση αρχαιολογικών χώρων) συζητείται το θέμα του επαναπροσδιορισμού της σχέσης μνημείων με το αστικό τοπίο μέσα από την Τοπιολόγηση αρχαιολογικών χώρων, η οποία στο νεοελληνικό αστικό τοπίο αναζητεί την κατάλληλη “Ελληνική” αισθητική. Εδώ περιλαμβάνεται μια ουσιώδης προβληματική που αναφέρεται στις διάφορες αντιλήψεις και ερμηνείες του *genius loci* (“το πνεύμα του τόπου”), το οποίο υποτίθεται ότι πρέπει να σέβεται κάθε νέος κύκλος αρχιτεκτονικής έκφρασης, ιδιαίτερα όταν πρόκειται για πολυσήμαντα τοπία όπως τα αρχαιολογικά. Η χωρική έκφραση ορισμένων οικονομικών δραστηριοτήτων (π.χ., τουρισμού) εξετάζεται σαν περισσότερο ή λιγότερο κατάλληλη για να αποτελέσει φόντο αρχαιολογικών τοπίων. Σε αυτό το πλαίσιο αναφέρεται η πρόθεση αστικού και περιφερειακού σχεδιασμού μετά το 1980 για επίτευξη ζωνών προστασίας γύρω από αρχαιολογικούς χώρους και για ενοποίηση τους, ενώ διερευνώνται οι διαφορετικές επί μέρους προσεγγίσεις ειδικών.

Στο πέμπτο κεφάλαιο (Η οργάνωση της αρχαιολογικής προστασίας στην Ελλάδα), αναλύεται η δομή, οι προτεραιότητες και το νομικό πλαίσιο της αρχαιολογικής προστασίας και της παραγωγής αρχαιολογικού έργου γενικότερα. Η πρόθεση διαδοχικών κυβερνήσεων να αναδείξουν τον πολιτισμό σε βάση κοινωνικής και πολιτιστικής δραστηριότητας, όπως και η εύφορη προθυμία πειραματισμού, η οποία υποβοηθείται και δρομολογείται από νέους διεπιστημονικούς τρόπους προσέγγισης, αλλά και από γενικότερες κοινωνικές θεωρήσεις, νοηματοδοτούν με καινούργιους τρόπους την

σχέση παρελθόντος και παρόντος στην Ελληνική κοινωνία, τρόπους που διερευνώνται στα παρακάτω κεφάλαια.

Έτσι, το έκτο κεφάλαιο (Το Κεντρικό Αρχαιολογικό Συμβούλιο), το οποίο βασίζεται σε ένα τεράστιο πρωτογενές υλικό (δεκαέξι χιλιάδες υποθέσεις από τα αρχεία του ΚΑΣ που καλύπτουν την περίοδο 1974 έως 1990), ανατέμνει συστηματικά την διαχείριση της “ανώνυμης” Ελληνικής κληρονομιάς από το κράτος και τις εμπλεκόμενες στην προστασία της συγκρούσεις δυνάμεων και ναξιακών συστημάτων, επιλέγοντας αυτή την ανατομία σαν άμεσο τρόπο κατάδειξης της σύνθετης σχέσης του Νεοελληνικού περιβάλλοντος με την ιστορία και την μνήμη του από την μια πλευρά και τα οικονομικά του συμφέροντα από την άλλη. Η διατριβή οριοθετεί εδώ την άρθρωση του φυσικού και ανθρωπογενούς περιβάλλοντος σαν ζητήματος χωρικής αισθητικής από την ελληνική διανόηση και επισημαίνει την εξής αλλαγή: από τους κινδύνους που διέτρεξαν αρχαιολογικά και φυσικά τοπία από προγραμματισμένες ή πραγματοποιημένες επενδύσεις των δεκαετιών 1970 και 1980 στην επιλογή της κυβέρνησης 1981-1989 να ενισχύσει τον ρόλο της τοπικής αυτοδιοίκησης προκειμένου να διανοίγει ο δημόσιος διάλογος για την προστασία και αξιοποίηση της εθνικής κληρονομιάς. Στο κεφάλαιο αυτό αναλύεται το είδος των δυνάμεων και των θεσμών που επηρέασαν διαχρονικά την λειτουργία του ΚΑΣ, τονίζεται με παραδείγματα η επίδραση του επικρατούντος κοινωνικού πρότυπου ανάπτυξης στις αποφάσεις και την αισθητική του ΚΑΣ, αποκαλύπτονται τα αξιολογικά του κριτήρια και η επίδραση του σε άλλους θεσμούς, και γίνεται σύγκριση ανάμεσα στην εφαρμογή του Ελληνικού και ξένων πλαισίων προστασίας αρχαιοτήτων. Αναπόφευκτα, η προσέγγιση αυτή αποκαλύπτει τόσο τις θετικές και δημιουργικές πλευρές της προστασίας στην Ελλάδα, όσο και τα (συγκριτικά λιγότερα) κενά, τις αδυναμίες και τα λάθη της. Έτσι, παρουσιάζεται και ερμηνεύεται μια συστηματική τυπολογία των συγκρούσεων και συμβιβασμών μέσω των οποίων συντίθενται οι διάφορες εμπλεκόμενες δυνάμεις, όπως και η σχετική βαρύτητα των δυνάμεων αυτών, και προσεγγίζεται συστηματικά το θέμα του συντονισμού δράσης του δημόσιου τομέα μέσα από την περίπτωση του ΚΑΣ. Σε αυτό το πλαίσιο αναλύεται ο ρόλος του κράτους στην αγορά γης και τον πολεοδομικό-χωροταξικό σχεδιασμό και οι συνέπειες αυτού του ρόλου στην προστασία των αρχαιοτήτων. Στην συνέχεια περιγράφονται τα αποτελέσματα συντονισμένου σχεδιασμού η έλλειψης του για τρεις πόλεις (Αθήνα, Κόρινθος, Ελευσίνα), ενώ δοκιμάζεται η εφαρμογή των θεωρητικών αρχών που αναλύθηκαν στα προηγούμενα μέσα στο πλαίσιο του ΚΑΣ. Τέλος, ανακεφαλαιώνονται και αιτιολογούνται η εξαιρετικής σημασίας συμβολή αλλά και οι αστοχίες του ΚΑΣ, σε συσχέτισμό με Ελληνικές αισθητικές και κοινωνικές αρχές προστασίας. Από την

ανάλυση προκύπτει η εκτεταμένη δράση και η πειραματική διάθεση του Ελληνικού κράτους στον ευρύτερο χώρο της αρχαιολογίας, και η άρθρωση πολύ γενικότερων αναπτυξιακών αιτημάτων κάτω από αισθητική επικάλυψη.

Το τελευταίο κεφάλαιο (Η Ακρόπολη των Αθηνών και το άμεσο περιβάλλον της: η προάσπιση ενός μύθου από την σύγχρονη Ελληνική κοινωνία) αναφέρεται στην Ακρόπολη της Αθήνας, η οποία επιλέχθηκε πρώτον, γιατί αποτελεί το ύψιστο εθνικό σύμβολο, εθνική και διεθνή πολιτιστική, πολιτική, και ιδεολογική κιβωτό, δεύτερον, γιατί είναι ένα μνημειακό συγκρότημα στην καρδιά της πόλης, με όλα τα προβλήματα και τις δυνατότητες που αυτό συνεπάγεται, αλλά και τρίτον, γιατί λόγω της εξαισίας ποιότητας του υλικού των μνημείων της είναι πρόσφορη σε αναστηλωτικές προσπάθειες υψηλού επιπέδου, έτσι ώστε η Ακρόπολη και το ευρύτερο περιβάλλον της να παραδειγματίζουν με τον καλύτερο τρόπο όλη την προηγούμενη θεωρητική αναζήτηση. Έτσι, η κορυφή της Ακρόπολης θέτει ζητήματα συμβολικής ιδιοκτησίας του χώρου, ποιότητας αναστυλώσεων, και διαχρονικής αλλαγής αντιλήψεων των προαναφερθεισών ξένων και Ελληνικών σχολών, ενώ η Τοπιολέπηση στην Αρχαία Αγορά και ατού Φιλοπάππου από την Αμερικανική Σχολή Κλασικών Σπουδών και τον Δημήτρη Πικιώνη αντίστοιχα είναι μια ουσιαστική σύγκριση της δημιουργικής σημερινής ερμηνείας του μυθικού τόπου της Ακρόπολης, η οποία αντικαθρεπτίζει μια ακόμη αντιπαράθεση του Ελληνικού με το ξένο περιβάλλον αναφορικά με την οικειοποίηση και την προνομακή ερμηνεία του κλασσικού παρελθόντος της χώρας, αλλά και μια μεγάλη σειρά από τεθέντα ζητήματα εθνικής ταυτότητας, αισθητικής, συμβολισμού, αρχαιολογίας, και ιδεολογίας. Η Πλάκα αντιπροσωπεύει την νέα μνημειακότητα στην περιοχή και τα επί μέρους θέματα προστασίας, ανάδειξης και εναρμόνισης με την σημερινή πόλη που αυτή θέτει. Τέλος, το Νέο Μουσείο Ακρόπολης στο οικόπεδο Μακρυγιάννη προβάλλει ένα άλλο πλέγμα προβλημάτων ανάμεσα στην αρχαία κιβωτό και την σύγχρονη Ελληνική κοινωνία, και συγκεκριμένα την κατασκευή μιας νέας κιβωτού υψηλής δημιουργικής μίμησης, που θα στεγάσει πολύτιμα γλυπτά, αλλά και που θα αποτελέσει ισχυρό επιχείρημα για την επιστροφή των Ελγινείων μαρμάρων στην γενέτειρά γη.

Στα συμπεράσματα της διατριβής ανακεφαλαιώνεται η εξαιρετικά σύνθετη, ρευστή, και συγκρουσιακή φύση της προστασίας της κλασσικής κληρονομιάς και οι κοινωνικές της συνέπειες. Αναπτύσσεται το επιχείρημα ότι βρισκόμαστε μπροστά σε μια ιδιότυπη περίπτωση “κριτικού τοπικισμού” με βάση όχι την απόσταση του Ελληνικού χώρου από κυρίαρχα δυτικά οικονομικά πρότυπα, αλλά το γεγονός ότι η Ελλάδα έχει δημιουργήσει ένα πολιτιστικό ενδιάμεσο χώρο από όπου μοιράζεται, αλλά και αποκλίνει από

την πολιτιστική επίδραση του παγκόσμιου πολιτισμού. Η διαπλοκή με το διεθνές περιβάλλον είναι φανερή σε όλες τις περιοχές της μελέτης περίπτωσης, όπως ανακεφαλαιώνεται στα συμπεράσματα. Τα χαρακτηριστικά της κυρίαρχης λόγιας ελληνικής αισθητικής αρθρώνονται και αναφέρονται επιγραμματικά σε συσχετισμό με τις ανασυλώσεις στην Ακρόπολη, την δουλεία του Πικιώνη, και την μνημειακότητα στην Πλάκα, ενώ προβάλλεται και η διάσταση μάθησης και έρευνας μέσα από την αρχαιολογική έρευνα και ανασύλωση. Στη συνέχεια συζητείται η διαλεκτική του πιθανού και του ιδεατού όπως τίθενται στην Ελληνική κοινωνία μέσα από την διαχείριση της μνημειακότητας της. Η αβέβαιη Ελληνική απάντηση στην πρόκληση του Μουσείου θεωρείται σαν εν εξελίξει άρθρωση επιλογών τρόπου και μοντέλου ανάπτυξης, και συγκεκριμένα αν το Μουσείο θα αναφέρεται σε μαζικό τουρισμό ή άλλα είδη περισσότερο ποιοτικής ανάπτυξης, βασισμένης σε πολιτιστικές και ερευνητικές δυνατότητες και σε αντίστοιχες υποδομές. Αναγνωρίζεται η θετική συμβολή αισθητικών αντιφάσεων και πολώσεων γιατί αυτές αποκαλύπτουν τις ανανεωτικές δυνατότητες της αισθητικής της προστασίας μνημείων και προβάλλεται ο αναβαθμισμένος διάλογος ανάμεσα στην Ελληνική κοινωνία και το διεθνές περιβάλλον με βάση τα σημαντικά επιτεύγματα στον ευρύτερο χώρο της αρχαιολογίας και της ανασύλωσης στην χώρα. Επί πλέον, υποστηρίζεται ότι η αρχαιολογική προστασία για την Ελλάδα είναι πολύ περισσότερο από απλή τεχνική υπόθεση, αφού αφορά στην επιλογή οικονομικού, πολιτικού, και πολιτιστικού πρότυπου. Υποστηρίζεται, επίσης, ότι η αρχαιολογική προστασία χρησιμεύει τόσο για την καλλιέργεια κοινωνικής αλληλεγγύης όσο και για κοινωνικές μεταρρυθμίσεις που εξελίσσονται σε πολιτικές και γραφειοκρατικές αρένες. Τέτοιου είδους εξελίξεις δείχνουν ότι πρέπει να αναθεωρηθεί η κρατούσα εικόνα κυρίαρχων πολιτιστικών κέντρων και κυριαρχούμενων δορυφόρων τους, και ότι ο διάλογος πάνω στο κάλλος εισάγει κύκλο συνειδητής ενασχόλησης με μεταρρυθμιστικές κοινωνικές αξίες, θεσμούς, και υλικές διαδικασίες, που οδηγούν σε νέους τοπικούς και διεθνείς συσχετισμούς δυνάμεων.

Η Περιφερειακή Διάσταση του Ελληνικού Τραπεζικού Συστήματος. Παρούσα Κατάσταση και Προοπτικές.

Μεταπτυχιακός Κύκλος Σπουδών, Τμήμα Αστικής και Περιφερειακής Ανάπτυξης, Πάντειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα 1997.
Επιβλέπων Καθηγητής: Αθ. Α. Παπαδασκαλόπουλος

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Κ. ΓΕΩΡΓΑΝΤΖΑΣ

Είναι γνωστό ότι το αντικείμενο δραστηριότητας του τραπεζικού συστήματος σε μια οικονομία είναι η διαμεσολάβησή του ανάμεσα στην προσφορά και τη ζήτηση χρήσης του αγαθού "αγοραστική δύναμη", η οποία περιέχεται στους χρηματικούς πόρους, που διεκπεραιώνονται μέσω αυτού, τόσο για κατανάλωση όσο και για επένδυση. Αυτό, το επιτελεί με δύο βασικές λειτουργίες, ή αλλιώς προϊόντα/ υπηρεσίες, που προσφέρει. Πιο συγκεκριμένα: (α) με την αποδοχή -υπό τη μορφή καταθέσεων και έναντι αμοιβής (επιτοκίου), που καταβάλλει- της αγοραστικής δύναμης, που κάθε φορά οι κάτοχοί της αποσύρουν από την τρέχουσα κατανάλωση με την προσδοκία απόλαυσης υψηλότερης στο μέλλον, και (β) με τη χορήγηση -υπό τη μορφή δανείων και πάλι έναντι επιτοκίου, που όμως εισπράττει- μέρους της αγοραστικής δύναμης, που συγκεντρώνει, προς τις παραγωγικές και τις καταναλωτικές μονάδες της οικονομίας. Το κέρδος από την άσκηση τραπεζικής δραστηριότητας προέρχεται, κυρίως, από τη θετική διαφορά (spread) ανάμεσα στα επιτόκια καταθέσεων και χορηγήσεων, υπέρ των τελευταίων.

Με τον όρο περιφερειακή διάσταση ενός τραπεζικού συστήματος (στην προκειμένη περίπτωση του ελληνικού), νοείται: το σύνολο των καταστημάτων όλων των τραπεζών (εμπορικών και μη, ιδιωτικού και δημόσιου ελέγχου, εγχωρίων και της αλλοδαπής), που λειτουργούν σε περιφερειακούς πόλους/πόλεις και συνιστούν σημεία: συλλογής, μεταφοράς και, υπό συνθήκες, επανεισαγωγής αγοραστικής δύναμης στην ευρύτερη περιοχή λειτουργίας τους.

Η εκ μέρους των τραπεζών ίδρυση καταστημάτων, πρακτικά, αποσκοπεί στην εξασφάλιση της διαθεσιμότητας των προϊόντων/υπηρεσιών τους: στο χρόνο, την ποσότητα, αλλά και τον τόπο, όπου επιθυμούν οι υφιστάμενοι και δυνητικοί χρήστες της τραπεζικής εξυπηρέτησης, που προσφέρουν. Ενώ, από θεωρητική άποψη η αναγκαιότητα αυτή ερμηνεύεται με τη χρήση δύο βασικών εννοιών, που περιέχονται στη θεωρία της "Κεντρικής Θέσης", την οποία διατύπωσε ο W. Christaller. Πιο συγκεκριμένα, πρόκειται για τις έννοιες: (α) της Οικονομικής Εμβέλειας ενός αγαθού/υπηρεσίας (The

Range Concept of a Good), δηλ. της εδαφικής έκτασης μέσα στα όρια της οποίας είναι δυνατή η διάθεσή του/της, και (β) της Ελάχιστης Ζήτησης ή Ζήτησης Κατωφλίου (The Demand Threshold Concept), προκειμένου το/η εν λόγω αγαθό/υπηρεσία να προσφέρεται/πωλείται επικερδώς.

Από τα μέσα περίπου της δεκαετίας του '80, όταν, στο πλαίσιο δημιουργίας του Ενιαίου Ευρωπαϊκού Χρηματοπιστωτικού Χώρου, ξεκίνησε η διαδικασία σταδιακής απελευθέρωσης/απορύθμισης της ελληνικής αγοράς χρηματοπιστωτικών προϊόντων/υπηρεσιών και του ανοίγματός της στο διεθνή ανταγωνισμό, δρομολογήθηκαν και υλοποιήθηκαν σημαντικές μεταβολές στο εγχώριο τραπεζικό σύστημα. Μεταξύ άλλων, διευρύνθηκε και εντατικοποιήθηκε η χρήση των δυνατοτήτων, που προσέφερε η σημειωθείσα πρόοδος στο χώρο της νέας τεχνολογίας. Όμως, η αξιοποίησή της προανατολίστηκε, κυρίως, στην επίλυση λειτουργικών προβλημάτων, όπως εκείνα της διεκπεραίωσης συναλλαγών και της λογιστικής παρακολούθησης και συμφωνίας τους. Έτσι, ακόμη και σήμερα, που στην ελληνική επικράτεια λειτουργεί σημαντικός αριθμός ATMs (Automated Teller Machines), τα οποία έχουν περιορίσει τον αριθμό τουλάχιστον ορισμένων απλών συναλλαγών στα γκισέ των τραπεζικών καταστημάτων, το παραδοσιακής δομής και διάρθρωσης, ή αλλιώς το επανδρωμένο δίκτυο καταστημάτων προσφοράς τραπεζικής εξυπηρέτησης, κυριαρχεί στην περιφερειακή διάσταση του τραπεζικού συστήματος της χώρας.

Όμως, η εγχώρια και διεθνής εμπειρία έχει δείξει ότι η χρήση της νέας τεχνολογίας, στην προσφορά χρηματοπιστωτικών προϊόντων/υπηρεσιών, προκάλεσε το διαχωρισμό ανάμεσα στον τόπο παραγωγής/προσφοράς και κατανάλωσής τους. Οδήγησε, δηλαδή, σε σημαντική αύξηση, αφενός της οικονομικής τους εμβέλειας, αφετέρου της ελάχιστης ζήτησης ή ζήτησης κατωφλίου για αυτά. Ως εκ τούτου, τα επανδρωμένα τραπεζικά καταστήματα, από βασικός μοχλός και ανταγωνιστική αιχμή σε σχέση με την ανάπτυξη τραπεζικών εργασιών και δραστηριοτήτων σε περιφερειακό επίπεδο, μετεξελίχθηκαν σε παράγοντα σημαντικής επιβάρυνσης του λειτουργικού κόστους της τράπεζας, στην οποία ανήκουν.

Το ερώτημα, λοιπόν, στο οποίο η εργασία αυτή προσπάθησε να απαντήσει, αφορά τη μορφή που τείνει και, τελικώς, ενδέχεται να λάβει η περιφερειακή διάσταση του ελληνικού τραπεζικού συστήματος.

Για την απάντηση στο ερώτημα αυτό και με τη χρήση ποσοτικών μεθόδων περιφερειακής ανάλυσης, διερευνήθηκε αρχικά και σε διάφορα χρονικά σημεία της μεταπολεμικής περιόδου, η τυχόν ύπαρξη προτύπου με βάση το οποίο επεκτάθηκε και κατανεμήθηκε περιφερειακώς το δίκτυο καταστημάτων των φορέων προσφοράς τραπεζικής εξυπηρέτησης, που δραστηριοποιούνται στη χώρα. Ενώ, στη συνέχεια, με βάση τα συμπεράσματα

από την ανάλυση και σε συνδυασμό με τις τάσεις που παρατηρούνται: στην εγχώρια, ευρωπαϊκή, αλλά και ευρύτερη διεθνή τραπεζική αγορά, επιχειρήθηκε η κατά το δυνατόν προσέγγιση των προοπτικών σε σχέση με τη συγκεκριμένη διάσταση του τραπεζικού συστήματος της χώρας, εγχωρίως και διεθνώς.

Με δεδομένο ότι, το αγαθό, που “εμπορεύεται” ο τραπεζικός κλάδος, είναι η αγοραστική δύναμη και η χρήση της, θεωρήθηκε ότι ο βασικός παράγοντας, που κινητοποιεί την εκ μέρους του προσφορά εξυπηρέτησης σε περιφερειακό επίπεδο, είναι ο εισοδηματικός. Ενώ, σε σχέση με τη δυνατότητα των κατοίκων μιας περιφέρειας, να αποσύρουν κάθε φορά μέρος της αγοραστικής τους δύναμης από την τρέχουσα κατανάλωση και να την κατευθύνουν, υπό μορφή καταθέσεων, στις τράπεζες, το κατά κεφαλή διαθέσιμο περιφερειακό εισόδημα είναι το πιο αντιπροσωπευτικό μέτρο. Όμως, η έκταση της παραοικονομίας στη χώρα και η, ως εκ τούτου, έλλειψη επίσημης εκτίμησης του μεγέθους αυτού, επέβαλε τη χρησιμοποίηση αυτούσιου του περιφερειακού ΑΕΠ. Ο αριθμός των ανά περιφέρεια λειτουργούντων καταστημάτων εμπορικών τραπεζών και ειδικών πιστωτικών οργανισμών αντλήθηκε από την Τράπεζα της Ελλάδος. Ενώ, το περιφερειακό ΑΕΠ, από την Εθνική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδος.

Από άποψη μεθοδολογίας, το πρόβλημα, που αφορούσε την ποσοτική ανάλυση, εντοπιζόταν στο ότι η περιφερειακή διαίρεση της χώρας, που εφαρμόζουν οι υπηρεσίες της Τράπεζας της Ελλάδος στην τήρηση των στατιστικών στοιχείων αναφορικά με την περιφερειακή διάσταση του τραπεζικού συστήματος, δεν συμπίπτει με την επίσημη ως προς τους νομούς, που περιλαμβάνονται σε κάθε περιφέρεια. Αυτό αντιμετωπίστηκε με την προσαρμογή της ανάλυσης στην περιφερειακή διαίρεση, που εφαρμόζει η Τράπεζα της Ελλάδος, αφού τα εισοδηματικά στοιχεία, για τα ίδια ως άνω χρονικά σημεία, ήταν διαθέσιμα σε επίπεδο νομών της χώρας, γεγονός που επέτρεψε την πραγματοποίηση των απαραίτητων ομαδοποιήσεων.

Από την πραγματοποιηθείσα ανάλυση διαπιστώθηκαν τα ακόλουθα. Η περιφερειακή διάσταση του ελληνικού τραπεζικού συστήματος, διακρίνεται σε δύο συστατικά μέρη: (α) στο δίκτυο καταστημάτων εμπορικών τραπεζών, και (β) σε εκείνο των ειδικών πιστωτικών οργανισμών. Και αυτό, γιατί η επέκταση και περιφερειακή κατανομή της εκ μέρους τους προσφοράς τραπεζικής εξυπηρέτησης ακολούθησε διαφορετική δυναμική και πρότυπο. Ειδικότερα, η ανάλυση έδειξε ότι, σε ό,τι αφορά:

- i. τις εμπορικές τράπεζες, συνολικά, ο βαθμός περιφερειακής συγκέντρωσης των καταστημάτων τους σχεδόν ταυτίζεται με τον αντίστοιχο του ΑΕΠ. Το γεγονός αυτό αποτελεί ένδειξη ότι οι αποφάσεις των εν λόγω τραπεζών, σε σχέση με την περιφερειακή τους διάσταση: (α)

επηρεάσθηκαν σε μεγάλο βαθμό από την εξέλιξη και περιφερειακή κατανομή τους ΑΕΠ, (β) ήλθαν σε συνέχεια της επίτευξης ενός ελάχιστου επιπέδου οικονομικής και αστικής ανάπτυξης, ανά περιφέρεια, και (γ) υπήρξαν οικονομικώς ορθολογικές.

- ii. τους ειδικούς πιστωτικούς οργανισμούς, προέκυψε ότι η περιφερειακή επέκταση και κατανομή του δικτύου διανομής των προϊόντων/υπηρεσιών τους δεν στηρίχθηκε στον περιφερειακό εισοδηματικό παράγοντα. Πιο συγκεκριμένα: (α) το δίκτυό τους χρησιμοποιήθηκε άμεσα από το κράτος για τη συλλογή των κατά τόπους αποταμειευτικών καταθέσεων του κοινού, και (β) λειτούργησαν συμπληρωματικά και, ως ένα βαθμό, εξισορροπητικά προς το δίκτυο καταστημάτων των εμπορικών τραπεζών.

Συνολικά, λοιπόν, και με βάση την ανάλυση, διαπιστώθηκε ότι η κατανομή της περιφερειακής διάστασης του ελληνικού τραπεζικού συστήματος και ιδιαίτερα εκείνη των καταστημάτων εμπορικών τραπεζών επαληθεύει, με αυξημένο βαθμό αξιοπιστίας, τις περιφερειακές εισοδηματικές ανισότητες της χώρας.

Υπό τις νέες, όμως, συνθήκες, που έχουν διαμορφωθεί στην εγχώρια τραπεζική αγορά, όπως: ο περιορισμός των “εμποδίων” εισόδου και δραστηριοποίησης στον τραπεζικό κλάδο (τόσο από το εσωτερικό όσο και από το εξωτερικό), η οξύνση του ανταγωνισμού, η αύξηση της διαπραγματευτικής δύναμης των καταναλωτών/χρηστών τραπεζικής εξυπηρέτησης, η μετεξέλιξη του διεθνούς ανταγωνισμού σε οιονεί ενδογενή μεταβλητή του συστήματος, και η, συνεπεία των παραπάνω, συρρίκνωση των spread, έχει διαπιστωθεί και επανειλημμένως επισημανθεί από ιθύνοντες του κλάδου ότι, ο περιορισμός του λειτουργικού κόστους των φορέων άσκησης τραπεζικής δραστηριότητας αποτελεί άμεσης προτεραιότητας στόχο. Προκύπτει, δηλαδή, ότι η κατ’ αναλογία του περιφερειακού ΑΕΠ επέκταση του δικτύου τραπεζικών καταστημάτων και, σε ορισμένες περιπτώσεις, ακόμη και η συντήρησή του, δεν κρίνονται *a priori* ως οικονομικώς αποτελεσματικές επιλογές. Κατά συνέπεια, οι εγχώριες τράπεζες είναι απαραίτητο να επανεξετάσουν τις γενικότερες στρατηγικές τους επιλογές. Πιο συγκεκριμένα, αυτές θα πρέπει να λαμβάνουν υπόψη παράγοντες, όπως: την πελατεία (που επιθυμούν να προσελκύουν), τη γεωγραφική κλίμακα (στην οποία θα αναπτυχθούν), το είδος και τον αριθμό των τραπεζικών προϊόντων/υπηρεσιών (τα οποία θα προσφέρουν/πωλούν), το είδος της τεχνολογίας (που ανταποκρίνεται στις επιλογές αυτές), την αναγκαιότητα μετεξέλιξης του προσωπικού τους σε πωλητές τραπεζικών προϊόντων/υπηρεσιών.

Ειδικότερα, σε σχέση με την περιφερειακή τους διάσταση είναι απαραίτητο να επιζητήσουν την επίτευξη του οικονομικώς άριστου συνδυασμού

επανδρωμένου και εναλλακτικών/ηλεκτρονικών δικτύων -εξ αποστάσεως- προσφοράς τραπεζικής εξυπηρέτησης (PC- και Home-banking, Phone-banking, Electronic Funds Transfer/ Point Of Sale, "έξυπνες" κάρτες κλπ). Δηλαδή, θα πρέπει να επιδιώξουν την κατά το δυνατόν τυποποίηση και αυτοματοποίηση ευρέως φάσματος συναλλαγών, προκειμένου η τραπεζική εξυπηρέτηση του πελάτη τους να μην προϋποθέτει την παρουσία του στο χώρο του καταστήματος. Άλλωστε, ο βαθμός εξοικείωσης των καταναλωτών/χρηστών τραπεζικής εξυπηρέτησης με τα συστήματα και τις δυνατότητες που προσφέρει η νέα τεχνολογία, βαίνει ολοένα αυξανόμενος, ενώ τα ηλικιακώς νεότερα τμήματα της αγοράς όλο και περισσότερο αποφεύγουν, όποτε αυτό είναι δυνατό, να πραγματοποιούν συναλλαγές στο χώρο των καταστημάτων των τραπεζών, με τις οποίες συνεργάζονται.

Δεδομένης λοιπόν της τάσης, που κυριαρχεί εγχωρίως, για τη δημιουργία μεγαλύτερων και με καλλίτερες προοπτικές βιωσιμότητας τραπεζικών σχημάτων και ομίλων μέσω εξαγορών και συγχωνεύσεων, και η οποία προωθείται από μέρους της κυβέρνησης, είναι αναμενόμενο να επέλθει συρρίκνωση του εγχώριου τραπεζικού κλάδου, ως προς τον αριθμό των συμμετεχόντων φορέων.

Ταυτοχρόνως, η εκ μέρους των τραπεζών υιοθέτηση και υλοποίηση στρατηγικών επιλογών αριστοποίησης της περιφερειακής τους διάστασης, είναι πολύ πιθανό να οδηγήσουν σε συρρίκνωση τόσο του αριθμού όσο και του μεγέθους των τραπεζικών καταστημάτων παραδοσιακής διάρθρωσης. Αυτό, δεν σημαίνει την κατάργησή τους, αφού θα συνεχίσουν να συνιστούν το σημείο πρώτης προσέλλυσης του δυνητικού πελάτη. Στο εξής, όμως, οι δραστηριότητές τους θα πρέπει να είναι προσανατολισμένες και να προσαρμόζονται στις εκάστοτε ανάγκες και επιθυμίες της τοπικής αγοράς (market oriented), στην οποία απευθύνονται.

Ήδη, η επιλογή τύπου ίδρυσης και εγκατάστασης τραπεζικών καταστημάτων μετεξελισσεται σε προϊόν μιας διαδικασίας, που ακολουθεί αυστηρά οικονομικά κριτήρια. Ενώ, η προσαρμογή της μηχανογραφικής υποδομής των τραπεζών στο πελατοκεντρικό μοντέλο, σε συνδυασμό με τη χρήση ηλεκτρονικών συστημάτων γεωγραφικής πληροφόρησης (Geographical Information Systems), φαίνεται ότι αποτελούν την απάντηση στις ολοένα διευρυνόμενες ανάγκες των τραπεζών σε πληροφορίες marketing.

Τέλος, σε ό,τι αφορά τη διεθνή περιφερειακή διάσταση του ελληνικού τραπεζικού συστήματος, το ενδεχόμενο μετατροπής ορισμένων από τους εγχώριους φορείς άσκησης τραπεζικής δραστηριότητας σε παγκόσμιας εμβέλειας χρηματοπιστωτικούς οργανισμούς (global banks), δηλαδή να αναπτύξουν αυτοδύναμα τις δραστηριότητες σε παγκόσμιο επίπεδο, δεν παρουσιάζει σημαντική πιθανότητα επαλήθευσης. Σύμφωνα με τη διεθνή βιβλιο-

γραφία και αρθρογραφία, το ρόλο αυτό θα τον μοιρασθούν λίγες μόνο τράπεζες (Citibank, Chase Manhattan, Hong Kong and Shanghai Banking Corporation και, ενδεχομένως, η Deutsche Bank ή/ και η ABN-AMRO).

Παρά ταύτα, ορισμένες από τις εγχώριες τράπεζες είναι απαραίτητο να επεκτείνουν τις δραστηριότητές τους και, ως ένα βαθμό, την περιφερειακή τους διάσταση, τουλάχιστον στα σημαντικότερα διεθνή οικονομικά κέντρα/αγορές, αλλά και στην περιοχή των Βαλκανίων και των χωρών της πρώην Σοβιετικής Ένωσης, προκειμένου να:

- εξασφαλίζουν στους εγχώριους ιδιώτες πελάτες τους πρόσβαση στις εν λόγω αγορές,
- περιορίζουν, κατά το δυνατόν, το ενδεχόμενο απώλειας μεριδίων τους στην εγχώρια αγορά από τις επιλεκτικές, μελετημένες και καλά οργανωμένες κινήσεις του διεθνούς ανταγωνισμού σε σχέση με τα πιο εύπορα και δυναμικά της τμήματα,
- διευκολύνουν την επέκταση των δραστηριοτήτων του εγχώριου επιχειρηματικού κεφαλαίου στις αγορές αυτές.

Les conséquences des Jeux Olympiques sur le tissu urbain. Le cas de la candidature d'Athènes aux Jeux Olympiques de 2004. Mémoire du DEA soutenu à l' Université de Paris IV – Paris-Sorbonne, UFR de Géographie, Institut d'Urbanisme et d'Aménagement, Paris, Septembre 1997.

Sous la direction du professeur Paul Claval, Membres du Jury: Georges Prévelakis, Jean-Robert Pitte

ΣΤΑΥΡΟΣ ΜΕΝΤΟΣ

Το αντικείμενο της παρούσας μεταπτυχιακής εργασίας είναι η εξέταση των χωρικών επιπτώσεων που προκύπτουν από τη διεξαγωγή των Ολυμπιακών Αγώνων στις πόλεις. Η εργασία οργανώνεται σε δύο μέρη. Στο πρώτο μέρος επιχειρείται μια θεωρητική προσέγγιση, η οποία αναφέρεται στις επιπτώσεις των Ολυμπιακών Αγώνων στον αστικό ιστό, ενώ παράλληλα αναλύεται ο τρόπος με τον οποίο οι πόλεις, που αναλαμβάνουν τη διεξαγωγή των αγώνων, εντάσσουν τον προγραμματισμό τους σε ένα γενικό-

τερο πολεοδομικό πλαίσιο. Στο δεύτερο μέρος παρουσιάζεται η πρόταση της υποψηφιότητας της Αθήνας για τους Ολυμπιακούς Αγώνες του 2004 και αξιολογείται τόσο η ίδια η πρόταση όσο και οι μελλοντικές τις επιπτώσεις.

Η έρευνα βασίζεται σε ερωτήματα πολεοδομικού κυρίως χαρακτήρα και η πρωτοτυπία της έγκειται στο γεγονός ότι η ανάλυση των επιπτώσεων επικεντρώνεται σε θέματα χωροταξίας, πολεοδομίας και περιβάλλοντος και όχι σε κατευθύνσεις που έχουν να κάνουν με τα οικονομικά μέγεθ, την ιστορία του θεσμού, την οργάνωση των αγώνων και τον πολιτιστικό τους αντίκτυπο, όπου ήδη υπάρχει πλούσια διεθνής βιβλιογραφία.

Οι αναλυτικές βάσεις της γεωγραφίας του αθλητισμού και ειδικότερα το αντικείμενο των αλληλεπιδράσεων της χωροταξίας-πολεοδομίας με τον αθλητισμό έχει τεθεί από τους Jean-Pierre Augustin στη Γαλλία, John Bale στην Αγγλία και John Rooney στις ΗΠΑ, ενώ όσον αφορά στην ελληνική πραγματικότητα η μοναδική μελέτη που αναφέρεται στο γνωστικό αυτό αντικείμενο, είναι η πρόσφατη διδακτορική διατριβή του Πέτρου Συναδινού. Η επικαιρότητα του θέματος της ανάληψης των Ολυμπιακών Αγώνων προσφέρει ένα κίνητρο ώστε μέσω της μελέτης αυτής και των συμπερασμάτων στα οποία καταλήγει να καταδεχθεί το ενδιαφέρον για μια διεπιστημονική εξέταση ενός νέου και ανοιχτού πεδίου έρευνας, όπως είναι η γεωγραφία του αθλητισμού.

Το ζήτημα της χωροθέτησης των αθλητικών εγκαταστάσεων τίθεται, διότι ο αθλητισμός έχει καταλάβει μια σημαντική θέση στις δραστηριότητες και στην υποδομή των πόλεων. Αυτός είναι άλλωστε ο λόγος της ολοένα αυξανόμενης χρησιμοποίησης των γνωστικών εργαλείων της χωροταξίας και της πολεοδομίας για τη διευθέτηση της αθλητικής υποδομής στον χώρο. Οι μέθοδοι του πολεοδομικού σχεδιασμού είναι συνεπώς απαραίτητες για τις σωστές χωροταξικές επιλογές και την καλή οργάνωση των αθλητικών δραστηριοτήτων. Παρατηρούμε, πάντως, ότι δεν ισχύουν αυστηρά συγκεκριμένες μέθοδοι ανάλυσης, που να αφορούν την εγκατάσταση των αθλητικών υποδομών σε μια πόλη, αλλά ότι η χωροθέτησή τους ακολουθεί κάποιους γενικούς κανόνες πολεοδομίας.

Προτιμήθηκε γι' αυτόν το λόγο να εξεταστούν τα στοιχεία και οι τάσεις που έχουν επικρατήσει καταλήγοντας έτσι σε συγκεκριμένα συμπεράσματα, τα οποία προκύπτουν κυρίως μέσω μιας ανάλυσης παραδειγμάτων από πόλεις που έχουν ήδη διοργανώσει Ολυμπιακούς Αγώνες, επισημαίνοντας ταυτόχρονα τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά, τις απαιτήσεις, τις δυνατότητες και τους στόχους που αυτές είχαν.

Διαπιστώνεται λοιπόν ότι η διεκδίκηση των Ολυμπιακών Αγώνων δημιουργεί έναν ισχυρό ανταγωνισμό μεταξύ πόλεων, που επιθυμούν μέσω αυτού του γεγονότος να αναγνωρισθούν διεθνώς και να ωφεληθούν κυρίως

μακροπρόθεσμα σε τομείς όπως η οικονομία, η τεχνολογία και ο τουρισμός, δίνοντας παράλληλα κάποιες λύσεις σε μια σειρά από προβλήματα που αντιμετωπίζουν, όπως το κυκλοφοριακό, η μόλυνση του περιβάλλοντος και η κατοικία. Για τους παραπάνω λόγους οι πόλεις, που πρόκειται να αναλάβουν τη διεξαγωγή των αγώνων, προσπαθούν να φέρουν σε πέρας έργα, που ξεπερνούν ορισμένες φορές τις ανάγκες της αθλητικής διοργάνωσης και τα οποία αποτελούν συχνά μέρος ενός γενικού σχεδίου για την ανάπτυξη της πόλης.

Τα γενικά και ειδικά έργα υποδομής απαιτούν στρατηγικό προγραμματισμό και σχεδιασμό, που θα επιτρέπει επεμβάσεις με θετικά βραχυπρόθεσμα και μακροπρόθεσμα αποτελέσματα για το περιβάλλον, την οικονομία και την κοινωνία σε όλα τα χωρικά επίπεδα (αστικό, περιφερειακό και εθνικό), προσδιορίζοντας ταυτόχρονα και τη μετα-ολυμπιακή τους χρήση.

Για τον ορθό σχεδιασμό πρέπει να λαμβάνονται υπόψη οι οδηγίες της Διεθνούς Ολυμπιακής Επιτροπής (ΔΟΕ), με βάση τις οποίες επιθυμείται η συγκέντρωση των αθλητικών δραστηριοτήτων για λόγους μετακίνησης, ασφάλειας και οργάνωσης, η προσπελασιμότητα, η εγγύτητα και η σωστή εξυπηρέτηση όλων των ολυμπιακών πόλων (Ολυμπιακό Χωριό, Ολυμπιακό Πάρκο, Ολυμπιακό Στάδιο και λοιπές Ολυμπιακές εγκαταστάσεις) τόσο μεταξύ τους όσο και με το κέντρο της πόλης, αλλά και με τους χώρους μεταφοράς και μεταφόρτωσης των θεατών/επισκεπτών (αεροδρόμια, λιμάνια, σταθμοί τρένων και μετρό, βασικοί οδικοί άξονες), τους χώρους διαμονής της ολυμπιακής οικογένειας και των επισκεπτών (ξενοδοχεία, κάμπινγκ νεότητας) και τις υπόλοιπες υπηρεσίες (κέντρα περίθαλψης, χώροι στάθμευσης).

Οι διοργανώτριες πόλεις είναι υποχρεωμένες να τηρήσουν ως ένα βαθμό τις παραπάνω οδηγίες, επιλέγοντας τις καλύτερες δυνατές λύσεις για την ομαλή διεξαγωγή των αγώνων. Οφείλουν όμως να υπολογίσουν και άλλες παραμέτρους, όπως τα ειδικά χαρακτηριστικά του κάθε αστικού κέντρου, την αξία της γης, την ύπαρξη κατάλληλων ελεύθερων και δημόσιων χώρων, την υπάρχουσα αστική υποδομή, τις περιβαλλοντικές επιπτώσεις και τις κοινωνικές και οικονομικές ανισότητες τόσο στο ίδιο το πολεοδομικό συγκρότημα όσο και μεταξύ των περιφερειών, που είναι δυνατόν να προκύψουν στο μέλλον από τη συγκέντρωση των ολυμπιακών εγκαταστάσεων σε συγκεκριμένους πόλους. Επίσης το θέμα της χωροθέτησης των υποδομών για τους αγώνες απαιτεί και ορισμένες εκτιμήσεις για τις τάσεις που θα επικρατήσουν στον αστικό ιστό και γενικότερα στο σύνολο της περιφέρειας, ώστε να μπορεί να καθοριστεί και η μελλοντική χρήση των νέων πόλων, που θα έχουν δημιουργηθεί με το τέλος της διοργάνωσης, καθώς και ο επικείμενος αποκεντρωτικός, συγκεντρωτικός ή εξισορροπητικός ρόλος τους.

Παρατηρείται συνεπώς ότι η διοργάνωση των Ολυμπιακών Αγώνων συμβάλλει στην αλλαγή της φυσιογνωμίας των πόλεων που τους αναλαμβάνουν και ειδικότερα όσον αφορά στο αστικό τους περιβάλλον. Οι Ολυμπιακοί Αγώνες προσφέρουν σημαντικές ευκαιρίες για τη βελτίωση της ποιότητας ζωής των κατοίκων και την ανάπτυξη μιας πόλης, διότι κατασκευάζονται νέα έργα για τις απαιτήσεις της διοργάνωσης και επιταχύνονται οι διαδικασίες για την υλοποίηση κάποιων άλλων, τα οποία είναι απαραίτητα για την πόλη. Οι χωρικές τους επιπτώσεις μπορεί να είναι θετικές ή αρνητικές, άμεσες ή έμμεσες, βραχυπρόθεσμες ή μακροπρόθεσμες, στο επίπεδο της πόλης, της περιφέρειας ή του κράτους και εξαρτώνται από το αν η τελική πρόταση που επιλέχθηκε είναι η συνιστώσα όλων των παραμέτρων που προαναφέρθηκαν.

Όσον αφορά στην περίπτωση της υποψηφιότητας της Αθήνας για τους Ολυμπιακούς Αγώνες του 2004 η προσέγγιση βασίστηκε κυρίως στο θεωρητικό υπόβαθρο του πρώτου μέρους της εργασίας. Σε πρώτο στάδιο αναφέρθηκαν τα γενικά και ειδικά χαρακτηριστικά της πόλης, καθώς και οι προτεραιότητες και οι στόχοι που έχουν τεθεί. Σε δεύτερο στάδιο παρουσιάστηκε η πρόταση της υποψηφιότητας με έμφαση στην ανάλυση της χωρικής διάστασης (χωροθέτηση αθλητικών εγκαταστάσεων, Ολυμπιακού Χωριού, γενικής και ειδικής υποδομής). Τέλος η έρευνα κατέληξε σε συγκεκριμένα συμπεράσματα για τις χωρικές επιπτώσεις από την πιθανή διεξαγωγή των αγώνων στην πρωτεύουσα.

Οι κυριότερες επιπτώσεις είναι:

- Επιτάχυνση της υλοποίησης των μεγάλων έργων που βρίσκονται στο στάδιο της κατασκευής (Μετρό, Αεροδρόμιο Σπάτων, Αυτοκινητόδρομος Σταυρού-Ελευσίνας, Περιφερειακός Υμηττού).
- Ενσωμάτωση του προγράμματος της διοργάνωσης των Ολυμπιακών Αγώνων σε έναν ευρύτερο πολεοδομικό σχεδιασμό για την ανάπλαση της Αθήνας (ενοποίηση των αρχαιολογικών χώρων, υλοποίηση των έργων αναβάθμισης του ιστορικού κέντρου, περιβαλλοντικά μέτρα, σημειακές παρεμβάσεις).
- Κατασκευή αθλητικών εγκαταστάσεων σε υποβαθμισμένες περιοχές των δυτικών προαστίων της Αθήνας (κοινωνική διάσταση), αλλά και στην περιφέρεια του Πολεοδομικού Συγκροτήματος.
- Δυνατότητα οικιστικής διεξόδου στο βορειοδυτικό τμήμα του λεκανοπεδίου της Αττικής με τη μετα-ολυμπιακή χρήση του Ολυμπιακού Χωριού, το οποίο θα καλύψει τις ανάγκες για κατοικία 4000 ατόμων.
- Δημιουργία ενός Κέντρου Πολλαπλών Δραστηριοτήτων στη θέση του σημερινού Ιπποδρόμου, ο οποίος θα εγκατασταθεί τελικά εκτός του Πολεοδομικού Συγκροτήματος της Αθήνας.

- Αξιοποίηση και αναβάθμιση του Φαληρικού Όρμου με το ταυτόχρονο άνοιγμα της πόλης προς τη θάλασσα.

Εκτός όμως από τις θετικές επιπτώσεις, η πρόταση της Αθήνας για τη διεξαγωγή των αγώνων υφίσταται μια κριτική. Αυτή η κριτική υποστηρίζει ότι οι προβλεπόμενες εγκαταστάσεις και οι δραστηριότητες που θα προκύψουν από την ανάληψη των αγώνων θα επιτείνουν τα υπάρχοντα προβλήματα της πρωτεύουσας. Ειδικότερα αναφέρονται :

- Η επιδείνωση των περιβαλλοντικών προβλημάτων της Αθήνας λόγω της μείωσης των ελεύθερων χώρων και του περιαστικού πρασίνου, της επέκτασης του πολεοδομικού ιστού προς το βουνό (κατασκευή Ολυμπιακού Χωριού), της υποβάθμισης των ακτών της Αττικής (αθλητικές εγκαταστάσεις Φαλήρου και Αγίου Κοσμά) και της καταστροφής των βιοτόπων του Δέλτα Φαλήρου και του Σχοινιά (περιοχή που έχει προταθεί για προστασία τόσο από τον Οργανισμό Αθηνών όσο και από το ελληνικό κέντρο βιοτόπων και υγροτόπων και έχει ενταχθεί στο Επιχειρησιακό Πρόγραμμα για το Περιβάλλον του Κοινοτικού Πλαισίου Στήριξης).
- Η διεύρυνση των ανισοτήτων, που ήδη υφίστανται, ανάμεσα στις ιδιαίτερα υποβαθμισμένες περιοχές της δυτικής Αττικής και στις υπόλοιπες περιοχές της Β.Α. και Ν.Α. Αττικής, λόγω της χωροθέτησης των βασικών αθλητικών εγκαταστάσεων και του Ολυμπιακού Χωριού σε τρεις συγκεκριμένους πόλους (Φάληρο, Μαρούσι και Θρακομακεδόνες).
- Η προώθηση του συγκεντρωτισμού στην πρωτεύουσα σε βάρος της περιφέρειας και γενικότερα της ισόρροπης ανάπτυξης της χώρας με την επιλογή της διεξαγωγής όλων των αθλημάτων στο νομό Αττικής.

Τέλος αξιολογώντας συνολικά την πρόταση της Αθήνας διαπιστώνεται η αρτιότητά της σε όλους τους τομείς και ειδικότερα στα τεχνικά χαρακτηριστικά. Πιστεύουμε ότι σε γενικές γραμμές είναι μια καλή πρόταση, που στηρίχθηκε κυρίως στο υλικό της προηγούμενης (Αθήνα 1996), με βάση τις απαιτήσεις της διοργάνωσης των αγώνων και τις δυνατότητες της πόλης. Οι χωροταξικές επιλογές έγιναν με σωστά κριτήρια και ύστερα από την εκπόνηση όλων των απαραίτητων μελετών. Συνεπώς η Αθήνα είναι σε θέση να αναλάβει με επιτυχία τη διοργάνωση των Ολυμπιακών Αγώνων του 2004 και να αξιοποιήσει αυτή τη μοναδική ευκαιρία που της παρουσιάζεται για την επίτευξη των στόχων που έχει θέσει.